

ÖRÖKSÉG

2009. JÚNIUS
XIII. ÉVFOLYAM
6. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Füles hídjai /Nagy Zoltán 2

NAPIRENDEN

A hazatért Verzeichnis /Szőnyiné Szerző Katalin 3

Europa Nostra Díjat nyert a gyöngyösi

Orczy-kastély rekonstrukciója! /Kurta Zsolt 4

„Mindörökre Tusnád – Tusnad forever“

/Nagy Zoltán 6

Mi történt az elmúlt félévben

a Közép-magyarországi Irodánál 8

MAGYAR TÜKÖR

Kortárs népi építészet a Kisalföldön

/Veöreös András 11

Egy címereslevél kalandozása

/Kőszeghy-Puska Ildikó 13

Magyarországon

a somogyvári alapítólevél – másolata 14

Görög katolikus lelkésztoábbképzés

Nyíregyházán /Bagdány Judit 14

Látogathatóvá vált a Studiolo

az esztergomi Vármúzeumban 15

Vasvár, „Római sánc“ /Nagy Levente 16

Szombathely, Takarékpénztár /Nagy Levente 17

MŰHELY

Árpád-kori veremházak Zanat határában

/Skriba Péter 18

Élet és tudomány /Várallyay Réka 20

Felújítás és kiállítások a Döry-kastélyban

/Kovács Natália 21

MAGYAR TÜKÖR

Műemléki túraútvonal kastélyokkal – II. rész

/Bugár-Mészáros Károly 22

Száz éve született Radnóti Miklós 25

PRO MEMORIA 27

Füles hídjai

E számunk szerzői:

BAGDÁNY JUDIT dr., jogász, KÖH, TKF
 BUGÁR MÉSZÁROS KÁROLY építész
 KÖH, Magyar Építészeti Múzeum, ig.
 KOVÁCS NATÁLIA programszervezési referens, KÖH, TKF, Mihályi
 KŐSZEGHY-PUSKA ILDIKÓ
 KÖH, Műtárgyfelügyeleti Iroda
 KURTA ZSOLT építész,
 Gyöngyös, Grafit 37 Építész Iroda Kft.
 NAGY LEVENTE dr., régész,
 KÖH, Védési oszt.
 NAGY ZOLTÁN újságíró,
 KÖH, ÖRÖKSÉG
 SKRIBA PÉTER régész,
 Budapest, K.Ö.Sz.
 SZÓNYINÉ SZERZŐ KATALIN
 Az OSZK Zeneműtárának ny. vezetője
 VÁRALLYAY RÉKA művészettörténész,
 KÖH, Sepsiszentgyörgy
 VEÖREŐS ANDRÁS építész,
 KÖH, Nyugat-dunántúli Iroda

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tájékoztatója – ISSN 1786-7894
 Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.
 Szerkesztőbizottság: Balázsik Tamás,
 Bálint Marianna, Bugár-Mészáros Károly,
 Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),
 dr. Durczi Zsuzsanna,
 Farbakné Deklava Lilla, Hack Róbert,
 Nagy Gábor, Nagy Levente,
 Özvegy Györgyi, Róna Katalin,
 Turok Margit.

Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
 Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,
 e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
 e-mail: dlelkes@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft.
 Telefon: 455-5050

Nem sokkal a könyvhét előtt jelent meg Tóth József fényképész (ő nevezi így magát) könyve *Múltunk hídjai* címmel. Mármost, aki nem ismeri a szerzőt, s nem tudja, hogy ő *A Füles*, még akár tovább is lapozhat, vagy elenged – nomen est omen – a füle mellett a hírt. Rosszul teszi. Ilyen hír halatán nem csak a fotográfus szakma, a sajtó, általában a tömegkommunikáció, de még az odafigyelő olvasó vagy néző is fölkapja a fejét, mert tudja, hogy most megint történt valami.

Történt, mert Fülesnek mindig véleménye van valamiről, melyet a maga hol ironikus, hol együttérző módján – kamerájával – akar elmondani. Most éppen a hidakról.

De mit lehet elmondani a hidakról néhány közhelyen, irodalmi eszmefuttatáson, meg műszaki elemzésen (lásd: műtárgy) kívül?

Sok mindent.

Most például egy darabka magyar történelmet. Például azt, hogy van Sopronban, az Ikva patak fölött egy híd, ami már nem is nagyon látszik annak, mert ház épült fölébe, nagyjából akkor, amikor Zsigmondot a prágai várban cseh királlyá koronázták, vagyis 1420-ban. Ezt a házat néhány évszázaddal később megvette egy Spiess Antal nevű tímár, aki hozzávásárolta a szomszéd Batthyány József érsek bíboros hercegprímás házát is, s a kettőt egybeépítve lakott a folyó felett.

A barokk kort idézi a *naszályi* híd. A falu 1727-ben került az Esterházyak birtokába, ők építették a malom északi sarkánál lévő egynyílású téglahidat a 18. század második felében. S ha már szó eset az Esterházyakról, nézzük meg a fertődi – ma már *Esterháza!* – kastély parkjában álló, a Keleme patak fölött álló, faragott kövekből épült hidat is, melynek „díszes balusztrádós mellvédjét kőrözsák ékesítik“. A Haydn év kapcsán a megújuló kastély látogatói közül bizonyára sokan sétálnak majd a hídhöz is.

Vagy éppen *Tatára*, ahol a 14-15. században épült várhoz vezető hidat 1755-ben építette Fellner Jakab, az Esterházyak tatai építész.

Tóth József odafigyelt a hidakon álló szobrokra is. A Nepomuki Szent János, a Szent Péter és Pál szobrokra, meg kisebb-nagyobb névtelenségbe burkolózott szentek hidakat vigyázó alakjaira, *Vácon*, *Tatán*, vagy a *hegyesdi*, Eger patakon átívelő, 22 méter hosszú hídon állóra. Vajon mikor látjuk ilyen méltóságteljesen elegánsnak Diszel „római kori“ hídját, ahogy ezt a fotóművész látja? Vagy *Káptalanfa* drámai erőt sugárzó, 1794-ben épített 37,7 méter hosszú hídját? A Babaárok hídja *Olaszlászkánál* olyan, mintha egy erődítmény nézne le ránk. A 18-19. századi főúri kastélyok világát is felidézti a *zalaszentgróti* kőhid viharos története. A második világháborús harcokat, az azt követő lassú pusztulást, amikor le akarták bontani a hidat, amelyet végül 2000-2001-ben helyreállítottak.

Aztán itt van a Karcag melletti pusztán a Zádor-híd, amely a semmiből a semmibe vezet. Elfogyott alóla a víz. A Tisza szabályozását követően megszűntek az árvizek, a Zádor folyó meg kiapadt. Most már csak egy hajdanvolt világ mementója a végtelen pusztában.

Akár képes történelmi segéd-tankönyvnek is felfoghatjuk Tóth József fotóművész Podonyi Hedvig szakszerű és kitűnően megírt szövegével közös könyvét. A tervező Zs. Tóth Edit volt, a nyomdai előkészítés Pálffy Györgyöt, a nyomdai kivitelezés a Tradeorg nyomdát dicséri. Kiadta a KÖH és Overture Bt., 2009-ben.

Tóth József képeiből kiállítás nyílt az Örökség Galériában, az I. Tánácsics u. 1-ben. ■

Nagy Zoltán

Sopron – Ispotály Híd

A hazatért Verzeichnis

SZŐNYINÉ SZERZŐ KATALIN

A Joseph Haydn halálának 200. évfordulójára meghirdetett Haydn-émlékév lassan a félidejéhez közeledik. Még korai lenne a végső számvetés, de az évfordulót előkészítő kulturális szakemberek máris latolgatják, hogy az eddigi rendezvények, hangversenyek, kiállítások hosszú sorában lesznek-e olyanok, melyek évtizedek múlva is maradandó példái a magyarországi Haydn-kultusznak.

A Haydn-év alkalmára időzített grandiózus épületfelújítások, a MTA Zenetudományi Intézete Zene-történeti Múzeuma, vagy a fertői Esterházy-kastély rekonstrukciójának szomszédságában csekély közfigyelmet kelthet egy Budapestről elkerült Haydn hagyatéki kézirat megvásárlásának története, pedig a dokumentum 2008-ban történt nemzeti könyvtári megszerzését a Haydn-év egyik legjelentősebb kulturális hozományaként ünnepelehetjük.

A kézirat sorsa – 1805-ös keletkezésétől 2008-as Széchényi könyvtári bekerüléséig – egymagában is szimbóluma lehetne Haydn és az Esterházyak, Haydn és Magyarország kapcsolatának.

Joseph Haydn (1732-1809), a bécsi klasszicizmus korzalkkötő nagymestere, udvari karmesterként és zeneszerzőként 1761-től haláláig állt a herceg Esterházy-család szolgálatában, de élete utolsó két évtizedében szolgálati kötelezettségei már csak jelképesen kötődtek az udvartartás mindennapi zenei életéhez. Az 1790-es évek londoni útjával világhírűvé vált zeneszerző 1795-től már gyakorlatilag Bécsben élt, s fő erőit az életművét betetőző két fő mű, a Teremtés és az Évszakok oratórium komponálása és nyilvános bemutatói kötötték le. Sok jelét adta, hogy elfáradt. „*Hin ist alle meine Kraft / Alt und schwach bin ich*“, nyomtatja egyik műve kezdősorát társasági névjegyére.

A kor szokása szerint 1801-ben vagyónáról testamentumot készít, s 1802-ben írja le utolsó végigírt zeneművét, a napóleoni háborúk csatazajában fogant *Hungarischer National Marsch* c. indulót. Tanítványai, barátai, életrajzírói készíttetésére megkezdte zeneszerzői életművének lehetőség szerinti teljes számbavételét. Haydn a hatalmas munkához, korábbi katalógusvezetek, kiadói katalógusok, a még jegyzékbe nem foglalt művek összesítéséhez tanítványa és hű famulusa, Johann Elssler segítségét veszi igénybe.

„*Verzeichnis aller derjenigen Compositionen, welche ich mich beyläufig erinnere von meinem 18ten in das 73ste Jahr verfertigt zu haben*“, („Jegyzéke mindazon kompozícióknak, melyeket hozzávetőlegesen emlékezetem szerint tizennyolcadik és hetvenharmadik évem között készítettem“), írja saját kezűleg Haydn az 1805-ben megszületett és letisztázott 140 oldalas kézirat borítójára. A belül műfajok szerint sorjázó,

kottaincipitekkel azonosítható sok száz Haydn-mű Johann Elssler kézírásával, de mestere irányításával és alkalmi korrekcióival számba veszi a teljes életművet. Haydn emlékeztetének öregkori gyengülése miatt vannak a kéziratnak apróbb hiányai, de a Jegyzék – szinte keletkezését követően – kiindulópontja és fundamentuma lett a Haydn-kutatásnak.

Ez a csupán „HV“-ként rövidített, és a szerző környezetében már életében ismertté vált Haydn Verzeichnis a komponista 1809. május 31-i halála után – a Haydn-hagyaték részeként – először Kismartonba, az Esterházy Archívumba került. Itt volt egészen az I. világháború végéig, majd a világegést követő felfordulásban a család saját elhatározásából előbb Eszterházára, majd a budavári Tárnok utcai Esterházy-palotába szállították. Itt tárta fel 1939-ben Jens Peter Larsen dán Haydn-kutató, majd 1941-ben a Herceg engedélyével a legfontosabb részeket facsimilében is közreadta. A Haydn-kutatás nagy szerencséje volt ez. Budapest II. világháborús ostrománál ugyanis a várbeli Esterházy-kazamatákból az egyik legfontosabb leltári tételként szolgáló fő forrás, Haydn saját maga által összeállított műjegyzéke, nyomtalanul elveszett.

Az Esterházy-gyűjtemény s benne a Haydn-hagyaték 1949-ben történt államosításakor az első leltárt készítő nemzeti könyvtári szakemberek ezt a kéziratot hallgatólagosan a háborús veszteségek listájára tették. 2008. márciusában a Salzburgi Mozarteumból értesítést kapott az OSZK Zeneműtára, mint a világ legjelentősebb Haydn-kutatóhelye, hogy Berlinben, a Stargardt aukciós ház április 1-jei árverésén kalapács alá kerül ez az egykor Budapestről eltűnt, elveszettnek hitt és most mégis felbukkant Haydn-hagyatékból származó forrás.

A Haydn Verzeichnis megvásárlásának története e ponttól sokak szakmai, emberi, anyagi összefogásának ritka szívmelegítő példája. Akadémikusokad nélkül minden szinten mindenki tette a dolgát. A kéziratot az Oktatási és Kulturális Minisztérium valamint a Corvina Alapítvány támogatásával a Zeneműtár megvette, s ma a nemzeti könyvtár Haydn Erekllykiállításának központi tárlóban megtekinthető jeles darabja.

Eltűnődöm. Lehet, hogy mindez csupán Joseph Haydn érdeme? ■

Haydn Selection-jának londoni kiadása

A kép szíves közlését az OSZK Zeneműtárának köszönjük.

Europa Nostra Díjat nyert a gyöngyösi Orczy-kastély rekonstrukciója!

A taorminai (Szicília) Teatro Antico-ban június 5-én ünnepség keretében adták át a 7. Európai Örökség Díjat. A díj célja, hogy felbívja a figyelmet Európa kulturális és építészeti kincseire, s hogy elismerje és támogassa az értékvédelem gyakorlati alkalmazásában a magas színvonalú s jó minőségű szakértelmet, s hogy ösztönözze ezen a téren a batárokon átnyúló tapasztalatcserét. További célja, hogy a „példa erejével” újabb, az örökség védelmét szolgáló erőfeszítésekre sarkalljon, és ehhez kapcsolódó projektek elindítását ösztönözze.

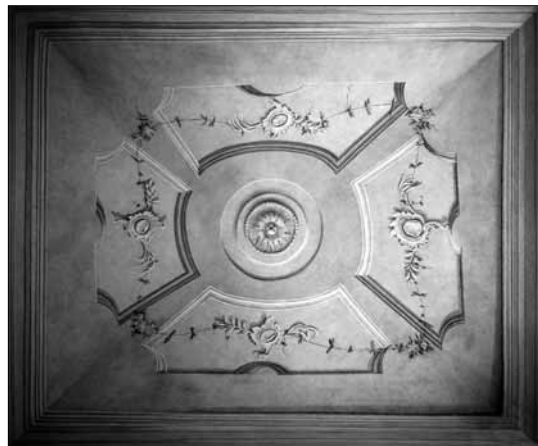
Az Európai Unió Kulturális Örökség Díját/Europa Nostra Díjat elnyert 28 legkiemelkedőbb pályázó közül választották ki a hét Nagydíj nyertest. A nyerteseket 24 ország csaknem 140 projektje közül választották ki. A díjakat Ján Figel, az Európai Bizottság oktatási, képzési, kulturális és ifjúsági felelőse, valamint Ó Királyi Fensége Doña Pilar de Borbón infánsnő, az Europa Nostra elnöke adta át.

Minden díjazott díszes emléktáblát kapott, amely az épület külső falán elhelyezve az európai épített örökség megőrzésére tett impozáns és figyelemre méltó erőfeszítésekre emlékeztet.

Az Orczy-kastély az "értékmegőrzés" kategóriában nyerte el a díjat.

KURTA ZSOLT

Az Europa Nostra Díjra a Grafit 37 Építész Iroda Kft. – Kelemen Tamásné, Eperjesi László és Kurta Zsolt építész vezető tervezők – nyújtották be a pályázatot „Gyöngyös, Mátra Múzeum – Orczy kastély és kertje” címmel. A Heves Megyei Önkormányzat, mint a kastély-épület tulajdonosa és az I. ütem megrendelő-építetője, valamint Gyöngyös Város Önkormányzata, mint a telek tulajdonosa és a II. ütem megrendelő-építetője a pályázat benyújtásához hozzájárulását adta. Gyöngyös Város Önkormányzata a projekt I. ütemét az Európai Unió társfinanszírozásában, a Regionális Fejlesztési Operatív program keretében, a II. ütemet pedig címzett támogatás keretében valósította meg.

A kastélyban a szondázó falképkutatás során ismertté vált barokk falfestmények restaurálására eredetileg nem volt pénz.

Adományokból és pályázatokból 33.288.000 forint gyűlt össze, ez az összeg az emeleti négy helyiség barokk festményeinek feltárására és konzerválására volt elegendő, s arra, hogy befejezzék a sarokdíszterem, a kis kabinet-szoba és a délnyugati gloriett mennyezetfestésének teljes restaurálását.

A 2001-ben kiírt tervpályázaton elnyert első díjat követően a Grafit 37 Építész Iroda Kft. elkészítette a Gyöngyös, Mátra Múzeum – Orczy kastély és kertje megvalósíthatósági tanulmánytervét, amelyet a Heves Megyei Önkormányzat és Gyöngyös Önkormányzata a köztük létrejött megállapodás keretében a 2004. évi címzett támogatásra nyújtottak be. A komplex beruházás költsége 2,5 milliárd forint volt, de ez a pályázat sikertelen volt.

Gyöngyös Város Önkormányzata a megvalósítás I. ütemét az Európai Unió társfinanszírozásában a Regionális Fejlesztési Operatív program keretében meghirdetett pályázatra nyújtotta be, ez sikeres volt, így az I. ütem teljes költsége, 820 millió forint 2005-2006 ütemezéssel rendelkezésre állt.

A kastélyban a szondázó falképkutatás során ismertté vált barokk falfestmények restaurálására eredetileg nem volt pénz. Adományokból és pályázatokból 33.288.000 forint gyűlt össze, ez az összeg az emeleti négy helyiség barokk festményeinek feltárására és konzerválására volt elegendő, s arra, hogy befejezzék a sarokdíszterem, a kis kabinet-szoba és a délnyugati gloriett mennyezetfestésének teljes restaurálását.

Az I. ütemben a múzeumi kastélyépület, a kerítések, az új északi gloriett, az új kezelőépület, a meg-lévő délkeleti és délnyugati gloriett rekonstrukciója

Gyöngyös város szívében fekvő Orczy-kastély az 1700-as években két periódusban épült – barokk és klasszicista stílusban.

A felvételeket Kalácsi René készítette

készült el. A Grafit 37 Építész Iroda Kft. elkészítette a II. ütem megvalósíthatósági tanulmánytervét, amelyet a 2006. évi címzett támogatásra nyújtottak be. A pályázat sikeres volt, így a II. ütem teljes költsége 1,2384 milliárd Ft 2007-2008. ütemezéssel rendelkezésre állt.

A II. ütemben elkészült az új természettudományi pavilon múzeumi célú építése és a kert revitalizációja.

Gyöngyös város szívében fekvő Orczy-kastély az 1700-as években két periódusban épült – barokk és klasszicista stílusban.

A Mátra Múzeumnak otthont adó kastélynak és kéthektáros parkjának elavult állapota az együttes teljes revitalizációját tette szükségessé.

A fejlesztés komplex módon kezelte a múzeumi kastélyépület rekonstrukcióját, új természettudományi pavilon építését, valamint az angolkert revitalizációját. (Ezért az intézmény múzeumként, valamint természet- és környezetvédelmi oktatócentrumként is működhet.)

Az örökség-megőrzési munka két fő részből állt.

A kastélyudvar üvegfedése által lehetővé vált az épület építési fázisainak bemutatása, továbbá új közönségfogadó tér kialakítása.

A falképek restaurálása a látogatók számára a kastély történetét átélhető, vizuális élménnyé teszi.

A kortárs építészeti megjelenésű természettudományi pavilon formálásával és anyaghasználatával igazodik a kastélyhoz. ■

A kastélyudvar üvegfedése által lehetővé vált az épület építési fázisainak bemutatása, továbbá új közönségfogadó tér kialakítása.

„Mindörökre Tusnád – Tusnad forever“

– rövid beszámoló a torockói nemzetközi tanácskozásról –

NAGY ZOLTÁN

„Tusnád“ vándorol. Így van ez jól. A régebben egy helyhez kötött, az épített örökség kérdéseit tárgyaló konferencia néhány éve útra kelt, s Erdély különböző városaiban ütötte fel ideiglenes tanyáját. A tanácskozás résztvevői ott vitatták meg a téma legújabb eredményeit, illetve onnan kiindulva keresték fel a környék legszebb – vagy éppen legtanulságosabb – műemlékeit is. Idén Tusnád Torockón volt, s az épített örökség felújításának elméleti és gyakorlati kérdéseit taglaló konferencia ezúttal a *multikulturalitás, migráció, globalizáció* jegyében a többnemzetiségű régiók népi építészetét kívánta – széles nemzetközi részvétellel – megvitatni. A szándék, az alkalom, az időpont (most május végén) szerencsésnek bizonyult, a konferencia vélhetően mindenki elégedettségére sikeresen zárult. Tehát jó lélekkel jelenthetjük ki, hogy a Tusnádon 1992-ben a műemlék-ügyért és a (többnyire) ebek harmincadjára hagyott épített örökségünkért elindult együtt gondolkodásra (és cselekvésre) buzdító konferencia-folyam ezúttal is beváltotta a hozzáfűzött reményeket.

A szervezők – a Transylvánia Trust csapata, *dr. Szabó Bálint*tal és *Kirizsán Imolával*, valamint *Takács Enikő*vel az élen – úgy döntöttek, hogy előbb a kirándulás, utána a tudományos eszmecsere, amelyhez a kiránduláson tapasztaltak is adhatnak (adtak is!) hozzá. A résztvevők a témához illően járták végig a szász-és mővidék egy részét – Nagyszebentől Gyulaféhérvárig, ahol az egykori vár műemléki helyreállítására és újralesztésére vállalkozó – Grup-Çorint S.A. *Sabau Mircea* vezette cég kitűnő példáját mutatta be egy műemlék nagyszabású idegenforgalmi célú hasznosításának.

A tanácskozásnak komoly szakmai súlyt adott, hogy

Fotó: Máté Zsolt

ez alkalommal az ICOMOS CIAV (Comité International de l'Architecture Vernaculaire = Népi Építészeti Nemzetközi Tudományos Bizottság) ezzel összekapcsolva tartotta meg évi rendes ülését; e nemzetközi tudományos szakbizottság megjelent tagjai érdeklődő, és igen aktív résztvevői voltak a tanácskozásnak.

A megnyitó plenáris ülés bevezetőjében a konferenciasorozatra vonatkozó átfogó megállapítások is elhangzottak, *Christoph Machat* egyebek között hangsúlyozta, hogy a háromnyelvűség is hozzájárult „Tusnád“ identitásának megőrzéséhez. *Sergiu Nistor* kiemelte, hogy a generációváltás mellett a konferencia(sorozat) „saját lábára állt“. *Szabó Bálint* szólt arról, hogy a szászok távozása után is a többféle hagyomány továbbélése és egymásra hatása határozza meg Erdély kulturális karakterét. Már az első napon a vita élesen exponálta a legaktuálisabb kérdéseket: megoldás-e a kulturális turizmus? Nem megoldott a pénzalapok, az elegendő anyagi forrás biztosítása és nincsenek minden esetben a védendő értékek listáján az identitást legjobban hordozó értékes épületek. *Furu Árpád* a Torockói Értékvédő Program megszületését és eredményeit ismertette, hangsúlyozva a turizmus szerepét a falu gazdasági fellendülésében, a folyamatok fenntarthatóságában – nem rejtve véka alá a a kezdetek óta jelentősen megváltozott körülmények miatt várhatóan jelentkező kihívásokat sem. A szabályozók és a szabályozás jelentőségre többen és többször visszatértek. *Albert Homonnai Márton* az „ortodox-konzervátori“ állásponttal szemben az organikus, az élet természetes alakulását figyelembe vevő szabályozás mellett tette le a voksát. A népi együttesek in situ, illetve a skanzenben való megőrzését is jobban kellene szabályozni – mondta. Ezekhez (is) kapcsolódva *Máté Zsolt* kiemelte, hogy úgy adhatjuk meg a falusi életforma méltóságát, ha biztosítjuk az élet gazdasági alapjait – másrészt: ha nincsenek jól megfogalmazott, végrehajtható programok (olyanok, mint a *torockói* és az *énlakai*...), akkor nem lehet azon sem csodálkozni, hogy sem az anyagi források nem nyílnak meg, sem a hőn áhított örökségvédelmi eredmények nem mutatkoznak.

Balogh Márton a vidékfejlesztés lehetőségeit elemezte, hangsúlyozva, hogy a romániai gazdaságok 44 százaléka vidéken található. Ehhez kapcsolódott *Ioan Hosu* is, aki szerint a falu modernizálásának programját meghatározza a hagyománnyal való kapcsolata is. Az életmód és a lakáskultúra összefüggéséről is többen fejtették ki véleményüket. (*Miklós Zoltán*, *Szőcsné Gazda Enikő*; *Kinda István* pedig, sok szempontból hézagpótló előadásában, a háromszéki cigányok ház- és lakáskultúráját mutatta be.) A népi építészeti etnikai interferenciáira *Jozefina Postávaru* hívta fel a figyelmet.

A települések felmérését, az inventarizáció jelentő-

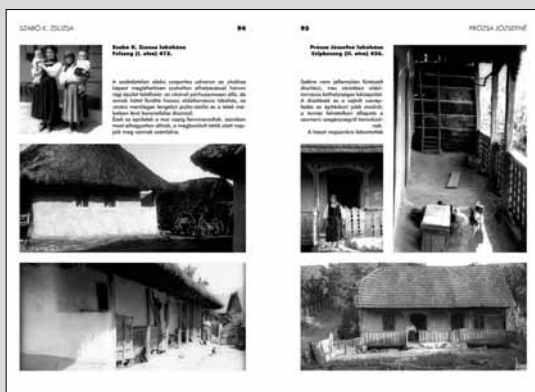

Fotó:
Furu Árpád

ségét többen is hangsúlyosan tárgyalták. Christoph Machat alapos áttekintésében szólt a szász népi építészeti felméréséről. Az erdélyi magyarlakta területek értékleltárának szükségességét emelte ki *Sebestyén József*. *Balassa M. Iván* pedig, mint a védelem alapját hangsúlyozta az inventarizáció fontosságát. *Furu Árpád* az erdélyi népi építészeti tagolódásáról értekezve az erdélyi nagy- és kistájak jellemzőit vizsgálta. *Rodics Gergely* a faluképvédelmi programról számolt be. Gazdag képanyaggal bemutatott expresszív előadásában *Mihály Ferenc* a történeti ajtók szerkezeti felépítését, formáit, díszítéseit elemezte. Építészeti restaurálásról *Ana Barca* tájékoztatót. A multikulturális népi építészetet közeli és távoli példákon mutatták be. A mexikói Tabasco állambeli falusi házak sajátosságait *Gerardo-Torres Zarate* elemezte; *Paula Popoiu* Dobrudza multikulturalitását, *Hossam Mabdy* pedig az arab területek népi építészeti örökségét vizsgálta. A Kárpátok köpönyegében élő lemlkek népi építészetről *Kerner Gábor*, a vállaji svábok cifracsurjeiről *Pataki Emőke* értekezett. *Victoria Aladzic* a háromszortatú szabadkai falusi ház építészeti sajátosságaiba, *Ligia Fulga* a dél-erdélyi, feketehalmi lakás „modellek“-be nyújtott

betekintést. *Dobosyné Antal Anna* a Tolna megyei, úgynevezett „Swabische Türkei“ – módszertani értékeket is felmutató – történeti épületkutatásai során felszínre hozott fachwerk-építkezési hagyományokról, annak történeti rétegződéséről és átalakulási folyamatáról közölt új, a korábbi elgondolásokat és a hagyományos felfogást „felülíró“ ismereteket. Különböző megközelítésekben hallhattunk a magyar Alföld egyes népi építészeti sajátosságairól is. *Sisa Béla* az általa végzett népi építészeti helyreállításokról számolt be. Az első magyarországi népi építészeti területi védelem Csongrád belvárosával kapcsolatban született (*Máté Zsolt*). A szélmalomokról íjf. *Sisa Béla*, a beregi árvízi károk utáni helyreállításról *Mányi István* tartott előadást. Végezetül, de egyáltalán nem utolsó sorban felhívást, illetve állásfoglalást fogadtak el a résztvevők a multikulturális területek népi építészeti öröksége megőrzésének elősegítésére. A konferencia részletesebb ismertetésére itt nincs lehetőségünk, ezért befejezésül arra hívjuk fel az érdeklődők figyelmét, hogy a Transylvánia Trust – eddigi gyakorlatának megfelelően – a tanácskozás anyagát külön kiadványban kívánja megjelentetni. ■

Wagner Péter kiállítása Torockón

Torockón, a konferencia idején nyitották meg *Wagner Péter* építész Széken, a hetvenes években készített épületfelméréseit és fényképfelvételeit bemutató kiállítását. „Amikor 2002-ben, hosszú idő óta először kerültek kezembe ezek a fényképek – írja a szerző – elemi erővel fogott meg a kemény fekete-fehér nagytapasok mögött kiáltó emberi sorsok drámája“. Ezért és az emberekhez, a faluhoz és a tájhoz fűződő meg nem szűnő vonzalma ösztönözte *Wagner Pétert* a kiállítás összeállítására. A fekete-fehér fotókat újabbakkal, s a tájat bemutató panoráma felvételekkel egészítette ki, „amelyek a házak, vagy akár a falukép megváltozása ellenére egységes keretét adják ennek a csodálatos falunak, a változhatatlan mezőségi tájat, a szépséges dombokat, a sóvirágos réteket...“ A (kitűnően szerkesztett) kiállítást *Furu Árpád* nyitotta meg. *Wagner Péter* képeit és grafikáit idén ősszel bemutatja a KÖH Galériája is.

Mi történt az elmúlt félévben a Közép-magyarországi Irodánál

Megkértük kollégáinkat, a KÖH Közép-magyarországi régió munkatársait, készítsenek egy gyors mérleget, hogy mi történt a területükön az év első felében?

■ CZAKÓNÉ VÖLGYES CECILIA

– Elkészült a IV. ker. Istvánbeli Főműhely: 9 db, az 1903-as együttes ma is értékeket hordozó épületének ideiglenes védelme.

– A Népliget revitalizációjával kapcsolatban egyeztetünk a tervezőkkel, az engedélyezés is megindult, de tulajdonosi hozzájárulás hiányában az eljárás kénytelenek voltunk megszüntetni. (MNV Zrt.)

■ DELI SÁNDOR

Folyamatban lévő jelentősebb munkák

Budapest VIII. ker.

– Múzeum krt. 6-8.

Az ELTE BTK Trefort kerti főépületének bejárati előcsarnokában folyik a főváros egyetlen neoreneszánsz seccojának restaurálása.

– Múzeum krt. 6-8.

Az ELTE BTK Trefort kerti főépületén a Zsolnai kerámiákkal és téglarchitektúrával gazdagon díszített homlokzatok helyreállítása a végéhez közeledik.

– Lőrinc pap tér 2.

Az egykori Zichy palota homlokzati helyreállítása, belső felújítása és benne négycsillagos szálloda kialakítása elkészült.

– Horánszky u. 18-20. – Mária u. 25.

A jezsuita rendház felújításának első üteme befejeződött. Elkészült a homlokzatok helyreállítása, és az épület belsejének részleges felújítása. Szintén befejeződött a jezsuita templom homlokzatának helyreállítása, és elkészült az altemplomban kialakított urnatemető első üteme is.

– Könyves Kálmán krt. 40. (volt tisztviselőtelepi gimnázium, majd Néprajzi Múzeum)

A hatalmas méretű szecessziós épület homlokzatának teljes helyreállítása most indul, pályázati pénzből.

– Illés u. 25. (Füvészkert)

A botanikus kert parkjának és épületeinek teljes felújítása lépcsőről-lépésre halad, alapvetően pályázati pénzekből.

■ FARBAKYNÉ DEKLAVA LILLA

– Elkészítettem az aszódi evangélikus templom tudományos dokumentációját.

Összeállítottam több védési anyagot:

– rákospalotai Nagyboldogasszony-templom – tudományos dokumentáció

– Budapest-Újlak, Bécsi út 28. – szakvélemény

– Bag, volt uradalmi épület – szakvélemény

– Vác, Köztársaság u. 26. – szakvélemény

– A *töki* templomban folyó helyreállítási munkák során az aljzat felszedésekor a régészeti szint felett előkerült a középkori templom alapozása. Az alapokat *László Csaba* vezetésével mértük fel.

– Szakvéleményt írtam a Ráday u. 18. számú ház első emeleti, egykori *piano nobile* kiemelt lakásának helyreállításához. A lakás még sokat őriz eredeti

interiőrjéből – lambéria, famennyezet, lábazatok, nyílászárók, ezek gondos kezelése elengedhetetlen.

– A *váci* piarista gimnázium Hüttl-féle szárnyának helyreállítása folyik. A döntést és a tervezést az épület eredeti terveinek összegyűjtésével segítettem.

– Az egykori díszterem eredeti színezését a helyszíni szemlén végzett szondázó kutatás során a festőrestaurátor már nem találta meg, mert a későbbi festések előkészítéseként az eredeti réteget teljesen megsemmisítették. A Piarista Évkönyv nyomán megtaláltam a díszterem kifestésekor készült állapot fotóját, ennek ismeretében továbbkutatva a restaurátor megtalálta a tagozatfetés előrajzát. Így az enteriőr rekonstruálhatóvá vált.

■ FEHÉR JUDIT

– A *zebegényi rk.* egyházközség tervezi, hogy a templom főhomlokzatára – Kós Károly eredeti tervrajza alapján – díszítés kerül. Hivatalunk munkatársai *Fábián Dénes* képzőművésszel egyeztetik a részleteket.

– elkészült Vácikán a Latinovits-Bottlik kúria barokk szárnyán a boltozott északi sarokszoba díszítőfestésének restaurálása. A helyreállított kifestés 19. sz. eleji festésréteg: virágfüzérekkel keretezett kékes falmezőkből ovális, figurális minták.

– folyik a *váci* barokk református templom tornyának fölújítása.

– a *váci* piarista gimnázium díszterme a fölújítás eredményeképpen visszakapja az 1940-es évek eleji építészeti megjelenését. Az archív fotón megjelenő eredeti díszítőfestés nyomait a festőrestaurátor megtalálta, ennek alapján készül el – rekonstrukcióban – a festés.

■ HURTÁK GABRIELLA

– Folyik a kivitelezése a XII. ker. Budakeszi út 36/b (Róza-villa), felújítása, belső átalakítása.

– A XII. ker. MOM kultúrház rekonstrukciójához tartozóan folyamatban van a Gesztenyés kert funkcióbővítésének és fejlesztésének építési engedélyezési eljárása.

– XII. ker. Postapalota felújítása, belső átalakítása előzetes egyeztetés alatt van jelenleg.

– XI. ker. Szent Gellért Gyógyfürdő rekonstrukció lezárása megtörtént (használatbavételi engedély folyamatban).

– Folyamatban van a használatbavételi engedély a XI. ker. Szent Gellért Gyógyfürdő és Szálló homlokzatának részleges felújítására.

– XI. ker. Szent Gellért tér, 4-es Metróval kapcsolatos eljárások (Műgyetem rkp. Mélygarázs, cH épület süllyedésével kapcsolatos ügyek.) Előzetes egyeztetések, folyamatos kooperációk- veszélyelhárítás, kivitelezés.

– Folyamatban van az építési engedélyezési eljárás a XI. ker. BME folyamatos fejlesztésére, nagyobb munkák pld: a K ép.D2 szárny alap megerősítése.

■ **JANOTTI JUDIT**

Az első fél év jelentősebb I. kerületi munkái:

- Bp. I. Szalag u. 18. sz. műemlék lakóépület teljes műemléki helyreállítása. Használatbavétel.
- Bp. I. Szalag u. 20. sz. műemlék lakóépület teljes műemléki helyreállítása. Használatbavétel.
- Bp. I. Batthyány tér 3. sz. műemlék lakóház utcai és udvari homlokzati helyreállítása, a restaurátori munkákkal.
- Bp. I. Pettermann bíró u. 9. sz. műemlék épület teljes műemléki helyreállításának megkezdése. (kiviteli tervek egyeztetése, helyszíni szemlék, tervezői- restaurátori egyeztetések)
- Bp. I. Iskola u. 14. sz. lakóépület teljes műemléki helyreállításának az elkezdése. A kutatás ellenőrzése, a kiviteli tervek egyeztetése, rendszeres helyszíni szemlék.
- Bp. I. Donáti u. 34. – Toldy F. u. 13. sz. Belga Nagykövetség épületének a műemléki felújítása és a Toldy F. utcai új szárny építésével kapcsolatos teendők. (folyamatos tervezői és kivitelezői egyeztetések, rendszeres helyszíni ellenőrzések).
- Bp. I. Csikós udvari mélygarázs építkezésének leállításával kapcsolatos építésrendészeti feladatok (kötelezés, bírság, helyszíni szemlék)
- Bp. I. Aladár u. 1B-3. sz. műemlék épület és környezetének méltatlan használatával kapcsolatos intézkedések. (kötelezés, bírság, helyszíni szemlék)
- A Budai Főgyűjtő csatorna építése során feltárásra került Ybl Miklós téri ciszternák megmaradásával kapcsolatos intézkedések (helyszíni szemlék, egyeztetések, felmérés, dokumentálás elrendelése), az eredeti Ybl Miklós -kori tervrajz felkutatása.
- Bp. I. Csónak u. 1. sz. Ybl-villa módosított építési engedély, fennmaradási engedélyezési eljárás és bírság.
- Halászbástya szerkezeti megerősítésének, szigetelésének és kőrestaurátori munkáinak a befejezése, használatbavétel. Folyamatban ugyanitt egy étterem kialakításának engedélyezése.
- Bp. I. Tóth Á. sétány Savanyúleves Rondellán régi pavilon rekonstrukciója, nyári vendéglátó egység kialakítása. Engedélyezés folyamatban.
- Bp. I. Döbrentei tér 9. Rudas Romkert szezonális vendéglő használatbavétele. Folyamatban a további bővítés engedélyezése.
- Bp. I. Szentháromság tér 2. Budavári Nagyboldogasszony templom folyamatban lévő műemléki helyreállítása. Nyolc restaurátori engedély, rendszeres egyeztetések, kooperációk, helyszíni szemlék. A térszint alatti bővítés használatbavétele.

■ **KLANICZAY PÉTER, SZEDMER SZILVIA**

Elkészült munkák 2008. Pest megyében

(Dunakanyar Zsámbéki medence Szentendrei sziget, Gödöllő és az Alföld)

- Szentendre, Fő téri Blagovestenszka szerb ortodox templom tetőfedés csere, fedélszékjavítás, statikai megerősítés, homlokzatok felújítása, helyreállítása, kőelemek részleges restaurálása konzerválása, ólomüveg ablakok javítása. (A Mustra 2008-on szerepelt)
- Szentendre, Bajcsy u. 4. Szent András iskola tetőfelújítás
- Szentendre, Görög u. 6. ételbár kialakítás
- Szentendre, Rákóczi u. református templom tetőfelújítás, héjazatcsere, homlokzat felújítás, vízvezetés, kőelemek felújítása
- Visegrád, Fő u. rk. templom tetőfedés csere, természetes palafedés befejezése, homlokzat teljes felújítása
- Visegrád, Fő u. királyi palota, sekrestyeter helyreállítása, oratórium és kápolna szentély keleti falá-

nak részleges kiegészítése

- Visegrád, Alsóvár, vizibástya állagmegóvás
- Gödöllő, Királyi váró, homlokzati portikus szerkezeti megerősítése, kőelemek helyreállítása
- Gödöllő, Máriabesnyő, kapucinus rendház, támfal helyreállítás, barokk pavilonok tetőszerkezet és fedés helyreállítás
- Gödöllő, Máribesnyő, Kapucinus templom elektromos felújítás befejezése, belső díszvilágítás
- Tök, református templom homlokzat és toronyfedés felújítás fafödém szerkezeti megerősítés, belső téri padlóburkolat bontáskor a korábbi középkori templom szentélyének alapozása került elő
- Budajenő, skót bencés rendház melléképületeiben polgármesteri hivatal kialakítása, homlokzati helyreállítása, új tornaterem építése
- Budakeszi, Fő u. rk. templom, homlokzat helyreállítás
- Újhartyán, rk. templom, tető és fedélszék felújítás
- Galgahévíz, rk. templom, tetőfelújítás héjazatcsere
- Sülysáp, Tápiósáp rk. templom, homlokzat felújítás
- Gyömrő, tájház, tető és homlokzat felújítás
- Dabas, Uri kaszinó, belső felújítás
- Dabas, Gyón református templom, toronyfedés javítás
- Nagykőrös, Szabadság tér rk. templom, torony és harangállás szerkezeti megerősítése.

■ **LEPOSA LÁSZLÓ**

A területemen (középső belváros) 2009-ben a fontosabb beruházások állása a következő:

- Dorottya utca 6. sz. alatti Dorottya ház (Dorottya palazzo) használatbavételi eljárása folyamatban van
- Dorottya utca-Szende Pál utca – díszburkolat – folyamatban
- Apáczai Csere János utca 7. sz. alatti épületből szálloda kialakítására a napokban kiadtuk a fennmaradási engedélyt, és befejezésére a műemléki hatósági engedélyt
- Váci utca 34. sz. – Klotild palota – felújítása-átalakítása II. szakaszába érkezett – várható befejezés egy év múlva
- Március 15-e tér komplex megújítása a Budapest Szíve Program – hídfőterek és az új pesti korzó keretén belül
- Deák Ferenc utca 3-5. sz., volt Pesti Első Takarékpénztár átalakítása folyamatában az építkezés jelenleg leállt
- Pesti Barnabás utca 1. sz. piarista rendház építkezése folyamatban – szakhatóság – vagyunk
- Az Erzsébet téri pályaudvarból kialakított magyar design központ használatbavételi engedélyezési eljárása utolsó szakaszába érkezett, ez az eljárás több mint egy éve zajlik
- A Főutca program folyamatban.

■ **NAGY GÁBOR**

- Szabadság-híd
- Főutca program
- Ferences Templom belső falfestés rekonstrukció

■ **SAJTI ZSUZSA**

- VII. Dob u. 75-81. APEH irodaház konferenciaterem felújítása, bővítése, használatbavétel
- VII. Király u. 13.-Dob u. 16. Gozsdu-udvar, lakószintek és passzázs használatbavétele
- VII. Dohány u. 42-44. Hungária fürdő fennálló épületrész műemléki felújítása, 281 szobás szálloda építése, kivitelezés megkezdése.

■ SZATMÁRINÉ MIHUCZ ILDIKÓ

Áporka – Ref. templom. Tsz: 6906

- A Gyülekezeti ház átalakítására, felújítására jogerős építési engedélyük van.
- A munkálatokat idén elkezdik.

Biatorbágy – R. k. templom. Tsz: 6918

- A mellékoltár szöszék restaurálása folyamatban

Budaörs – Népi tájház-múzeum. Tsz: 9346

- Jogerős építési engedélye van az épület helyreállítására, felújítására.
- A munkálatok még nem kezdődtek el.

Bugyi

R. k. templom. Tsz: 6935

- A belső díszítőfestés és falképek restaurálása elkészült.

Ref. templom. Tsz: 6937

- Az új toronysisak a helyére került.

Beleznay kastély. Tsz: 11181

- Belső átalakítási munkálatai elkezdődtek, a könyvtárrész kialakítása a pályázati eredményektől függően folytatódik.

Dunabaraszti

Városháza. Tsz: 7003

- A homlokzat helyreállítása, szigetelése befejeződtek.

Laffert-kastély. Tsz: 11072

- A felújítási, átalakítási engedélye folyamatban van.

Érd – R. k. templom. Tsz: 7014

- Teljes felújítási és megerősítési dokumentáció készítése folyamatban.

Ráckeve – Kossuth u. 16. Tsz: 8600

- A volt iskola épületéből és a szomszédos ingatlanból új kultúrház és színház kialakítása van tervezés alatt.

■ TAHI TÓTH NÁNDORNÉ

– A 9/2009. (III. 6.) OKM rendelet a Terézvárosban 14 épületet nyilvánított védetté, többek között a Körönd két egykori bérpalotáját az Andrassy út 87-89. sz. valamint az Andrassy út 83-85. sz. alatti lakóépületeket. Mindkét épületnél a tetőtérbeépítéssel együtt – a műemléki elvek figyelembe vételével – teljes külső és belső homlokzat-felújítás, gépészeti rekonstrukció is készül.

– Befejeződött az egykori Párizsi Nagyáruház, majd Divatcsarnok teljes felújítása, a használatbavételi eljárás folyamatban van. A földszintre, az I. emeletre, a Lotz terembe az Alexandra könyvárúházzal költözik, a többi szinten bérirodák lesznek, a tetőtérasz idén nyáron nyilvános funkciót lát el, bárki számára látogatható lesz.

– Két, korábban bontásra ítélt épületnél, az Ó u. 41. és a Paulay Ede u. 45-nél a tulajdonos beleegyezve a KÖH első másod fokú bontást elutasító határozataiba, úgy döntött, hogy mégis kezd valamit épületeivel és megtartja azokat. Az egyiknél (Ó u. 41.), felismerve az épület értékeit, műemléki rekonstrukciót tervez, a Paulay Ede u. 45-nél bérirodák számára újít fel, így az óhajtott szecessziós homlokzatrekonstrukcióra még várni kell.

– Folyamatban van a közterület rehabilitációja az Eiffel Irodaházzal együtt a Nyugati pályaudvar mellett. Ugyanitt elkészült a 62. sz. Posta homlokzatrekonstrukciója, beleértve az épület teljes tetőfelújítását is. Budapest egyik legforgalmasabb pontján a most épülő újjal együtt megújult az azzal közös telken álló műemlék is. A Nyugati pályaudvar pénztárcsarnokának balesetveszélyes öntött padló burkolatát szakaszosan az eredeti színű és formák szerint újítják fel – a KÖH engedélye alapján.

– Az Andrassy út 9. sz. alatti egykori ING székház, amely több éven át használaton kívül volt, megújult. Földszintjét az ARMANI üzlet és kávéház céljára vette berbe, és alakította saját ízlésének megfelelően a területet, az emeleteken bérirodák számára korszerűsítések történtek. A használatbavételi eljárás folyamatban van.

■ TAMÁSI JUDIT

Településrendezési tervek Pest megyében:

Új terv teljes területre már nemigen készül, ezért itt csak olyan átfogó módosításokat tudok felsorolni, amelyek az adott település teljes közigazgatási területét érintik:

Diósd, Nagymaros, Nagytarcsa, Sóskút, Százhalombatta, Szokolya, Tahitótfalu

Településrendezési tervek Budapesten:

Folyamatosan, de csak részterületekre. Igazán nagy munka nem volt, legfeljebb a Kelenföldi pályaudvar és térsége rendezése érdekes a metróberuházással összefüggésben.

Szakhatósági feladatok Pest megyében:

Három, ún. (kormányrendelettel azzá nyilvánított) kiemelt beruházáshoz adtam vízjogi engedélyezési, illetve környezeti hatásvizsgálati eljárásban szakhatóságot:

– RSD projekt: a Ráckevei (Soroksári) Duna-ág vízminőségének javítása, cca 40 MRD Ft összköltségű uniós beruházás 4 fő eleme: a tassi zsilip rekonstrukciója, mederkotrás, szennyezőanyagok kivezetése a parti sávból és zagytározók építése

– Duna projekt: gátrekonstrukciók a Duna teljes szakaszán, ezen belül Pest megyében Ráckeve környékén és a Szentendrei-szigeten

– Esztergom-Budapest vasútvonal rekonstrukciója: a meglévő nyomvonal vízelvezetési munkálatai

■ VINKOVITS ZSUZSANNA

– Margit-híd (építési engedély)

– Szabadság tér 17. volt Tőzsdepalota (előkészítés)

– Hold u. 5. volt Postatakarékpénztár tető felújítás és homlokzati pirogránit elemek cseréje (előkészítés)

– Hold u. 3-5. szállodabővítés, átépítés (kivitelezés)

– Október 6. u. 26. szálloda kialakítás (kivitelezés)

– Szabadság tér 14. irodaház átépítés, tetőtér beépítés, homlokzat felújítás (kivitelezés) szakhatósági

– Nádor u. 18. OTP garázs kialakítás az udvarban, felújítás (építési engedélyezés és kivitelezés)

– Roosevelttér 9. MTA székház, pincei rendezvényterem kialakítása (használatbavételi engedély)

– Szabadság tér 8-9. MNB székház, iroda, Kiss Ernő utcai bejárat kialakítása és gyalogos híd bontása (építési engedély)

– Zrínyi u. 4. szálloda kialakítás (építési engedély)

– Kossuth tér látogató-központ és mélygarázs – terepszint alatti építmény (szakhatóság)

■ ZSANDA ZSOLT

Van pár engedélyezett felújítási terv, ami pályázati pénzre vár:

– Aszód, evangélikus templom

– Nagybörzsöny, evangélikus templom

– Galgagyörk, kúria

– Veresegyháza, rk. templom

– Ipolytölgyes, tájház

Megkezdett felújítások:

– Nagybörzsöny, rk. plébánia gazdasági épülete

– Ipolydamásd, vár

– Szada, rk. közösségi ház ■

Kortárs népi építészet a Kisalföldön

avagy hogyan tegyük tönkre egyszerű építészeti eszközökkel a hagyományos faluképet?

VEÖREÖS ANDRÁS

A hagyományos faluképhez való ragaszkodás jóval több egyszerű nosztalgiánál. Az évszázadok során kialakult és megőrzött településkép a történelmi Magyarország vidéki arculatának hordozója, illetve a legtöbb településen már csupán hordozója volt. A második világháború utáni átalakulás magával hozta a történelmi faluképek jelentős részének az eltűnését, a múlt század kilencvenes éveit pedig a „szabadság” jegyében mindenki csaknem azt épít, amit akar. Az újonnan beépülő településrészek formái megjelenésüket tekintve tudatosan szakítanak a múlttal, de a még megmaradt történelmi utcáskorokba épülő házak sem akarnak környezetükhöz idomulni. *Faluképeinken a lakosság gyökértelensége, a környezettel szembeni esztétikai érdektelensége és igénytelensége tükröződik.*

Hagyományos falusi építészetünk jellemzői – faluszerkezet, telekelrendezés, alaprajzi kialakítás, falszerkezetek anyaga, födém szerkezetek, tetőforma, fedélszerkezet, tetőfedés – tájegységenként változnak, mindenhol a helyi építőanyagokhoz, éghajlati viszonyokhoz igazodnak. Manapság a néhány nagyvállalat termékei kaphatók egész Európában, melyeket előszeretettel építenek be mindenhol. Emiatt a különböző régiókban épülő házak építészeti megjelenése és a településkép univerzálissá, semlegessé, arctalanná válik. A történelmi faluképeket már csak képeslapokról ismerjük, néhány házból álló népi építészeti együttesünk is csupán néhány maradt meg a Kisalföldön.

Ha a fenti jellemzők alapján vizsgáljuk a Kisalföld falvait, akkor az alábbiakat találjuk: soros telekbeépítés; szoba-konyha-szoba-(kamra)-melléképület elrendezés vagy hajlított ház; föld-, vályogfal, égetett téglá, vakolt homlokzat; pórfödém vagy borított födém; 45 fokos nyeregtető nyitott vagy tele oromzattal, beforduló tömeg esetén utcával párhuzamos gerincű nyeregtető; torokgerendás vagy ollólábás fedélszék; nád- vagy cserépfedés. Még ma is számos épület őrzi formáiban és anyagában a hagyományos vidéki építészetet.

A hagyományos falukép átalakulása, eltűnése több, egymással párhuzamosan folyó jelenség eredménye. A házakat egyenként, egymástól függetlenül építik át a tulajdonosok, a folyamat vége azonban a teljes települési arculat megváltozása, a történelmi utcakép eltűnése.

A legenyhébb változat az, amikor a hagyományos épület csupán átalakításon esik át, de a beavatkozások többnyire visszaállíthatók. A leggyakoribb a nyílászárók cseréje, illetve a homlokzat átalakítása, hőszigetelése, modern lábazati vakolatok alkalmazása.

Gyakori jelenség, hogy a hagyományos ház helyébe új, a történelmi településképhez sem anyagában, sem

Mai napig megmaradt történelmi falusi építészeti együttes: Bogyoszló.

Helyi védelemre javasolt hagyományos épület sorsa: bontás, majd helyén a településképtől teljesen idegen ház építése. Sopronkövesd.

Öreg, gazdátlan ház lassú pusztulása: Répcevis 2005–2008. A felvételeket a szerző készítette.

A hagyományos utcaképbe illeszkedő, ugyanakkor teljesen modern kialakítású családi ház terve. Fertőrákos. Tervező: Supka-Kovács Tamás

formavilágában, sem színeiben nem illeszkedő épületet emelnek.

Szomorú, de sajnos szintén nem ritka eset, hogy az öreg épület gazdátlanul, sorsára hagyva pusztul el. Ennek oka többnyire az öröklődés során felaprózódott tulajdonosi viszonyokban keresendő. A magára hagyott épület néhány év alatt megsemmisül. A településképre nézve a legnagyobb romboló hatást az újonnan beépített, helyi gyökerekkel nem rendelkező építőanyagok és építészeti formák, valamint a feltűnő, a faluképbe legkevésbé sem simuló színek gyakorolják. Legzavaróbb talán az épületek tömegének az erőszakos, sokszor indokolatlan megváltoztatása. A kisalföldi házak jelentős hányada már a 19. század végén is az utcával párhuzamosan beforduló épületszárnnyal, sokszor 4-5 ablakkal, polgárius megjelenéssel épült. Ezek, vagy ezek tömegét követő épületek méreteiket, közlekedési rendszerüket tekintve minden további nélkül megfeleltethetők a mai elvárásoknak. Ezzel szemben gyakran találkozunk „szétfolyó” alaprajzra szerkesztett, alacsony hajlású tetővel fedett, rikító színű házakkal, melyek nem tudnak a történeti településképhez simulni. A színes bitumenes zsindey mint tetőfedő anyag, a ciklopfalat imitáló ragasztott kőburkolat, a csillogó műgyanta alapú lábazati vakolat, a hőszigeteléssel simára vasalt homlokzat, az osztás nélküli, homlokzati síkról visszahúzott műanyag ablak, a műanyaghabból vagy gipszből készült, alaktanilag többnyire előkép nélküli profilozás mindig idegen elem marad a történeti faluképben.

Ha vidéki környezetéről beszélünk, akkor nem mehetünk el szó nélkül a növényzet mellett, hiszen egy-egy falu arculatát alapvetően befolyásolja az ott található növények mennyisége és fajtája. Az őshonos, faluképhez szervesen hozzátartozó növényeket (gyümölcsfák, dió, rózsa, orgona stb.) folyamatosan szorítják ki a biológiailag és esztétikailag egyaránt idegen fajták (tuják, pálmák).

Ideje elgondolkodni azon, hogy melyek a társadalmi okai annak, hogy a történeti településeinket apránként teljesen megsemmisítjük. Az okozókat alapvetően két csoportra bonthatjuk: a megrendelői réteg mellett az építetetőt sokszor szakmai szempontok (esztétika, településképi illeszkedés) figyelembevétele nélkül kiszolgáló építész szakma együtt felelős azért, hogy falvaink történeti arculata eltűnőben van. A megrendelők részéről megemlítendő a – hiányos esztétikai alapkultúrára épülő, reklámok és média

által is generált – rossz közízlés, a pillanatnyi divatáramlatok, valamint a gyökér nélküli betelepülések nagy aránya, na és a mindent elárasztó építőipari típustermékeknek meghatározó szerepe van az arculat elvesztésében. A leggyakrabban hangoztatott érv, a szegénység nem állja meg a helyét. Ízléstelen, semmihez sem igazodó házat sokszor többbe kerül megépíteni, mint a faluképbe illeszkedőt.

A megrendelőknél azonban nagyobb a településképek alakulását közvetlenül befolyásoló építész tervezői felelőssége. Különösen fontos szerep jut a rendezési tervek készítőinek. Hosszú távon csak a történetileg kialakult rendre épülő fejlesztések állják meg a helyüket. Az erőszakos, mesterséges beavatkozások súlyos sebeket ejthetnek a települési szövetben. Rendkívül fontos a hagyományos telekszerkezet, valamint a kialakult beépítések megőrzése. A történeti beépítést őrző utcákban érdemes kitérni a szabályozásban a traktusmélységre, a tetőidomra, a hajlásszögére, valamint az alkalmazható anyagokra. A rendezési tervek felülvizsgálata során az önkormányzatoknak nem volna szabad figyelmen kívül hagyni a helyi építészeti örökség védelmére vonatkozó törvényi előírásokat (Étv. 57. §).

Az egyes épületek kialakításánál a tervező építész tehetsége, alapképzettsége, építészeti műveltsége, valamint a munkához való hozzáállása a döntő. Rövid idő alatt megtervezett, kisebb szellemi befektetéssel épült házak valószínűleg kisebb építészeti értéket hordoznak. A tervek kidolgozatlansága számos, építés közben a kivitelező által meghozott döntést von maga után, melyek – túl azon, hogy az építési költségek jelentős növekedésével járhatnak együtt – általában az épület összképének rovására mennek.

A gyakorlatban sajnos azt tapasztaljuk, hogy az építési engedélyezési eljárások során az önkormányzatok által fenntartott építésügyi hatóságok nem, vagy csak elvétve vesznek figyelembe esztétikai szempontokat – noha erre jogszabályban előírt kötelezettségük van (Étv. 3., 6., 31. §)! A csupán ajánlásokat megfogalmazó főépítési és tervtanácsi rendszer működése nem terjed ki minden településre, és nehezen alkalmazható a hatósági eljárásoknál.

Fentiek alapján a hagyományos, történeti településképek megőrzésében kiemelkedően fontos szerep jut a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnak.

Az egyik legfontosabb feladat a rendezési tervek véleményezése. Itt van lehetőség az adott település építészeti értékeinek a számbavételére, az értékes és megőrzendő utcaképek meghatározására, illetve amennyiben szükséges helyi vagy országos műemléki védettségek felterjesztésére.

Egyedi védelemmel kialakuló műemléki környezetekben, vagy műemléki jelentőségű területeken a legfontosabb feladat az építészeti minőség szigorú kontrollja. A történeti környezethez való illeszkedés ugyanis nem a történeti formák másolását jelenti, hanem a történeti településképi hangulatának átörökítését. Azokban az esetekben, amikor egy-egy történeti épület a műszaki állapota vagy egyéb tényezők miatt menthetetlen, fontos, hogy legalább az épület részletes felmérési terveken való dokumentálását követeljük meg.

Hazánk múltjának a faluképeken keresztül való megőrzése hosszú távon nagymértékben hozzájárulhat a vidéki települések fennmaradásához, hiszen az erős identitással rendelkező falvakban könnyebb a munkahelyek megteremtése és a lakosság helyben tartása is. A hagyományos települési arculat megőrzése tehát végső soron messze túlmutat az örökségvédelem szempontjain. ■

Egy címereslevél kalandozása

KŐSZEGHY-PUSKA ILDIKÓ

A Központi Antikvárium 101. árverésén felbukkant II. Ferdinánd német-római császár és magyar király saját kézzel aláírt latin nyelvű címereslevele. Az irat 1635-ben kelt Bécsben, az uralkodó Bodor Györgyöt és családját emelte benne nemesi rangra. A címereslevelek a levéltári iratoknak azon körébe tartoznak, melyeket forrásértékük miatt, valamint azért, mert egyedi művészeti alkotások (írás, címerkép, függőpecsét stb.) védetté nyilvánítunk. A Magyar Országos Levéltár ebben az esetben is javasolta a védetté nyilvánítást. Az árverésen, amelynek ideje 2006. november 24. volt, a tétel nem kelt el, így azt visszaadták a beadónak. A Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodája a levéltári dokumentum védelmének ügyét 2007. május 2-án megtárgyalta a Kulturális Javak Bizottsága tanácsadó-testülettel. A bizottság egybehangzón javasolta a védetté nyilvánítást a címereslevél ritkaságára, történeti forrásértékére, valamint egyedi művészeti alkotás jellegére való tekintettel. A védetté nyilvánító határozatot 2007. június 28-án küldtük el a tulajdonosnak, aki több mint két hónappal később levélben közölte, hogy az iratot még januárban eladta az „Ecséri piacon”, ahol korábban vette. Magyarátképpen leírta, hogy nem volt tudomása a védettségről.

Ekkor a Központi Antikváriumhoz fordultunk tájékoztatásért. Az antikvárium csak a következő év januárjában adta meg a kért tájékoztatást, miszerint az irat tulajdonosa személyesen jelent meg az aukció színhelyén, tehát értesülnie kellett a védettségről. A kialakult szokás szerint az árverésvezető az aukciók kezdetén ismerteti a jelenlévőkkel a védett tételek sorszámát, valamint felhívja a figyelmet a védettségre a tétel árverésekor is. Az antikvárium a beadott irat visszaadásakor a kitöltendő bejelentőlapot is átadta a tulajdonosnak. Ezt követően ismét felszólítottuk őt, hogy amennyiben eladta, kísérelje meg az irat felkutatását, ellenkező esetben a kulturális örökség védelméről szóló törvény értelmében örökségvédelmi bírsággal sújtjuk a védett tárgy veszélyeztetése miatt. A törvény azt is kimondja, hogy a védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonjogát átruházni csak írásbeli szerződés mellett lehet, az államot ilyenkor elővásárlási jog illeti meg. A címereslevél tulajdonosa erre a felszólításunkra válaszolva közölte, hogy továbbra is azt állítja, nem volt a védettségről tudomása, és jóhiszeműen adta el saját tulajdonát. A Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodája 2008. március 27-én kelt határozatában a tárgy piaci értékét figyelembe véve 150 ezer forintos örökségvédelmi bírságot szabott ki a tulajdonosra, aki határozatunk kézhezvétele után személyesen megjelent a Hivatalban, abból a célból, hogy megbeszélje velünk, mit kell tennie a bírság

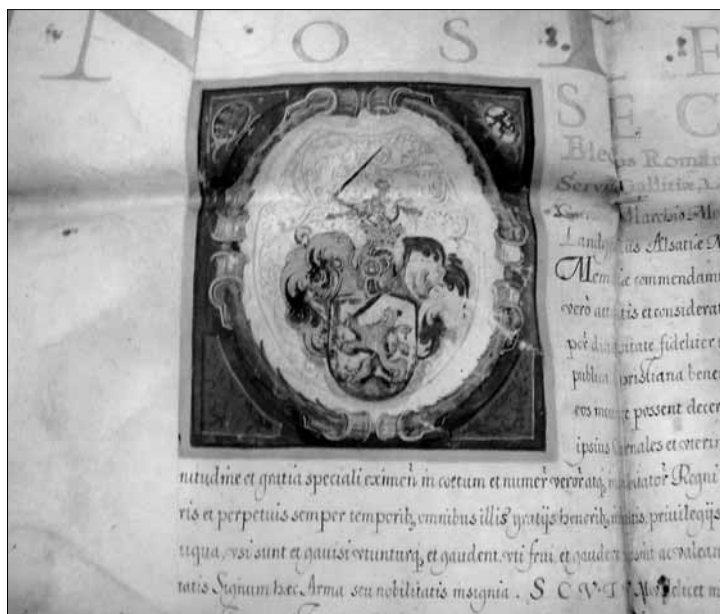

eltörzése érdekében. A Műtárgyfelügyeleti Iroda vezetője közölte, amennyiben meg tudja adni a címereslevél új tulajdonosának adatait, jelentősen mérsékelni fogjuk a bírság összegét.

Az irat eredeti tulajdonosa április 17-én közölte az új tulajdonos adatait, a szóban forgó levéltári dokumentumot be is tudta mutatni, ezzel egy időben megfellebbezte március 27-i határozatunkat a 150 ezer forintos bírságról. Mivel a tulajdonos teljes körűen biztosította, hogy a tárgy visszakerüljön a Hivatal látókörébe, április 25-én kelt módosító határozatunkban a bírság összegét annak 10%-ára csökkentettük. A mérsékelt összeg ellen is fellebbezést nyújtott be, így az ügy a Hatósági Felügyelethez került, az ő döntésük december 17-én született meg. A másodfokú hatóság tekintettel arra a tényre, hogy a tulajdonos végül eleget tett bejelentési kötelezettségének, az eredetileg kiszabott 150 ezer forintos bírságot 15 ezerre módosította. A bírságolás jogalapja azonban fennállt, mivel a tárgy több, mint 16 hónapra eltűnt a Hivatal látóköréből. A tulajdonos a bírságot 2009. február 23-án befizette. A hosszan tartó eset tanulsága az, hogy a bírságolás célja nem a pénzbehajtás, hanem védett javaink nyilvántartása kell, hogy legyen. ■

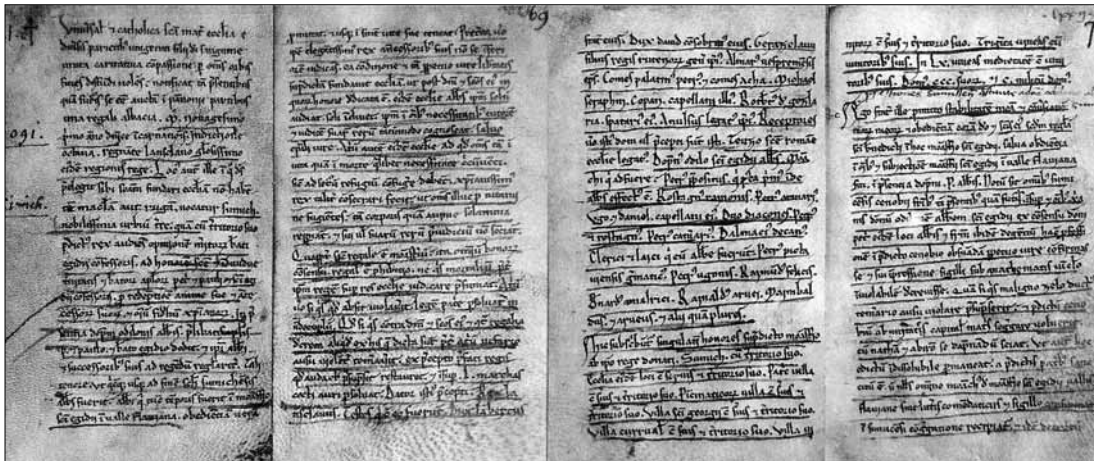
A törvény azt is kimondja, hogy a védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonjogát átruházni csak írásbeli szerződés mellett lehet, az államot ilyenkor elővásárlási jog illeti meg.

A felvételeket a szerző készítette

Magyarországon a somogyvári alapítólevél – másolata

„Ezt [az Egyházat] ... a király... Odilo apátúr jelenlétében a fentemlített Péter és Pál apostoloknak és Szent Egyednek adományozta. Átadta pedig a regula szerinti kormányzás végett a mondott apátnak és utódainak oly módon, hogy bárki lesz a somogyi apát a világ végezetéig az azon időben lévő flaviusi völgyi Szent Egyed monostor apátjának igaz engedelmisséget fogadjon és azt meg is tartsa élete végéig.“

Ez a mondat-töredék a somogyvári bencés apátság 1091-ből fennmaradt alapítólevelének egy részlete. Az okirat, amelynek fényképmásolatát június elején adta át az Országos Levéltárban dr. Gecsényi Lajos igazgatónak – dr. Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát jelenlétében – dr. Varga Kálmán, a MNG igazgatója, bár újdonság, mégsem ismeretlen a szakma, a tudomány számára. Baumgarten Ferenc 1906-ban már publikálta. A Bibliothèque Nationale-ban őrzött, a somogyvári Saint Gilles – Szent Egyed – apátság megalapításáról intézkedő, több mint 900 éves dokumentumot eddig csak a Párizsba látogató kevés számú kutató láthatta. Amint erre az ünnepélyes bemutatáson dr. Várszegi Asztrik OSB főapát rámutatott, abból a korból a történelmi Magyarország hatvan bencés kolostora közül csak kettőnek maradt meg az alapítólevele, a tihanyi bencéseknek és a veszprém-völgyi apácáknak. Ez a most Magyaror-

szág birtokában jutott dokumentum a harmadik. A Szent László király alapította somogyvári monostorba Saint-Gillesből érkeztek szerzetesek. Egykorú feljegyzések tanúsága szerint a francia kapcsolat a 13. század közepéig érintetlenül fennmaradt. Élő kapcsolatot tartottak a Cluny apátsággal. A színes, mérhető fényképmásolatot abból a kódexbe átmásolt eredetiről készítették – mutatott rá dr. Rácz György, a levéltár fősztályvezetője –, amelynek nyelvezete őrzi még a korabeli dél-franciaországi latin sajátosságokat. A most magyar tulajdonba került értékes dokumentum egy látogatásnak köszönhető. Tavaly Szili Katalin házelnök asszony somogyvári látogatásakor szerzett tudomást a Párizsban őrzött kódex létezéséről, s az ő közbenjárását követően kaphatta meg a somogyvári bencés apátság romjainál kialakított nemzeti történelmi emlékhelyet gondozó Műemlékek Nemzeti Gondnoksága az alapítólevél fotómásolatát. –yz–

Görög katolikus lelkésztovábbképzés Nyíregyházán

Akulturális örökségvédelmi lelkésztovábbképzései a Magyarországi Görög Katolikus Egyház kezdeményezésére, az „Örökül kapott egyházi kincseink védelme“ címmel megrendezett szakmai fórummal folytatódtak. A korábbi képzésekhez hasonlóan a célunk ezúttal is az volt, hogy – tekintettel az egyházi tulajdonban lévő műemlékek és műtárgyak értékére és nagy számára – a résztvevők minél jobban elsajátítsák az épületek karbantartásával és a műtárgyak gondozásával kapcsolatos, elsősorban gyakorlati ismereteket. A Magyar Görög Katolikus Egyház eddig is igyekezett figyelemmel kísérni műemlék épületeinek, illetve mindezek értékes berendezéseinek sorsát, a műemléki- és műtárgyvédelmet részleteiben átfogó ismeretszerzésre azonban mindeddig nem volt mód. Éppen ezért az egyházi vezetők, így különösen Kocsis Fülöp püspök úr, a konferencián való részvételt, a téma fontosságára hivatkozva, mintegy kötelező jelleggel írta elő. Az előadások a műemlékgondozás és folyamatos kar-

bantartás; a hivatal és az egyház kapcsolata; a templomokat érintő legfontosabb épületfizikai kérdések; az épületkutatás fontossága; épületgépészet; illetve a műtárgyakkal kapcsolatosan a harangok gondozása; műtárgylopások és a legfontosabb restaurátori feladatok témaköreit dolgozták fel. A konferencia sajátos aktualitását adta, hogy befejeződött a máriapócsi Mária kegyikon szakszerű restaurálása, és még az idén elkezdődik a máriapócsi görög katolikus kegytemplom épületének kutatása és helyreállítása, továbbá ikonosztázionjának, mellékoltárainak, belső berendezésének kutatása-restaurálása, az épület udvarának és környezetének rendezése. Mindezekről külön előadások hangzottak el. A konferencia záróavában Kocsis Fülöp püspök úr kiemelte, hogy az együttműködést, a párbeszédet hangsúlyozó, a szakemberekkel még időben történő konzultációt biztosító hasonló jellegű rendezvényekre, konzultációkra igen nagy szükség van.

Bagdány Judit

Látogathatóvá vált a Studiolo az esztergomi Vármúzeumban

A nagyközönség is megtekintheti május közepétől a reneszánsz erényeket ábrázoló falképeket és a bizánci művészet hatásait tükröző híres „esztergomi oroszlánokat”, s az újonnan lefedett Fehér toronyból körbe pillantva lenyűgöző körpanorámában is gyönyörködhet az esztergomi Vármúzeumban. Az intézmény lakótornyát és kápolnáját ünnepélyes keretek között Schneider Márta kulturális szakállamtitkár adta át a közelmúltban.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium a „Reneszánsz év 2008” keretében 112 millió forinttal támogatta az épületrészek újjászületését.

A királyi palota épületegyüttese a benne lévő reneszánsz emlékekkel, Vitéz János esztergomi érsek itteni tevékenységével, szellemiségével rászolgált a megkülönböztetett figyelemre és a kiemelkedő nagyságú 112 millió forintos támogatásra. Annál is inkább, mert a reneszánsz falfestményeket beázás veszélyeztette, az újabb kutatások eredményei pedig a restaurálás felgyorsítása mellett szóltak.

A palotában a beruházásnak köszönhetően befejeződött a Fehér torony lefedése és részlegesen látogathatóvá vált az izgalmas falképekkel díszített Vitéz Studiolo. A lakótoronyban és a kápolnában található kimagasló nemzetközi színvonalú freskók restaurálásával előreláthatólag 2009 végére elkészülnek a szakemberek.

A műemlék-együttes 2008-ban elnyerte az *Európai Örökségi helyszín* kitüntető címet, a megnyitón a szakállamtitkár átadta az ezt jelző táblát, valamint leplezte Vitéz János, a kiváló reneszánsz tudós és humanista emléke előtt tisztelgő emléktáblát is.

*

Az esztergomi várhegy fennsíkjának déli oldalán helyezkedik el a III. Béla (1172-1196) által átépített királyi palota két legjelentősebb épülete: a 12. századi lakótorony és a várkápolna. Mindkét épület az 1934-38 évi feltárás és az azt követő helyreállítást követően nyerte el mai állapotát.

A lakótorony, az u.n. „Fehér torony”

Eredeti rendeltetése szerint a vár mindenkori urainak – az Árpád-házi királyainknak, majd az esztergomi érseknek – lakóhelye volt. Az eredetileg több szintű tornyot süvegtes lefedéssel védtek. Vitéz János esztergomi érseksége idején saját dolgozószobáját, illetve könyvtárszobáját rendezte be a lakótoronyban, melynek belső tereit falfestéssel díszítette. Megrendelésére készültek el a firenzei *Filippo Lippi* festőiskolájához köthető, valószínűleg 1465-66 között készített, s reneszánsz erényeket ábrázoló falképek. A négy megmaradt erény egyike – a *Mértékletesség* – az utóbbi évek restaurálásának köszönhetően – szenzációnak számító felfedezést sejtet: a falkép készítője esetleg *Sandro Botticelli* lehetett. A lakótorony I. emeleti szintjén (Vitéz Studiolo) 2001 óta folyik a falképek restaurálása, majd megkezdődött a torony lefedésének tervezése és kivitelezése, melynek fő célja az „Erények” freskócsoport végleges védelme. Jelenleg a Vitéz Studiolo részlegesen megnyithatóvá vált az érdeklődők számára.

A Várkápolna

Az Árpád-kori királyi palota kápolnáját III. Béla az 1180-as években kezdte el építeni. Létrejöttékor Európa legelső és legművészebb gótikus épületei közé tartozott. A kápolnára a stílusok keveredése

A híres oroszlános freskó az Esztergomi várkápolnából – a restaurálás után

Fotó: Wierdl Zsuzsanna

jellemző, építészetiileg a franciaországi kora-gótikus stílus első hazai megjelenése. A kőfaragványok, a rózsablak, az oszlopfejek, és a kapuzat kialakítása is dél-francia, itáliai kora-gótikus előképekre vezethető vissza. A belső festése, így a híres „esztergomi oroszlánok” stílusa viszont a keleti, a bizánci művészet hatásait tükrözi. A kápolnát a 14-15. században többször is átfestették, ekkor kapta az „apostolfej” díszítést.

A kápolna falképeinek eddigi vizsgálata öt különböző réteget állapított meg. A művészettörténeti elemzések szerint a három fő réteg mindegyike kimagasló nemzetközi színvonalú, a kortárs francia, illetve itáliai freskókkal egyenértékű, Európa élvonalába tartozott.

A kápolna restaurálása előreláthatólag 2009 végére fejeződik be.

A római kortól fogva kiemelkedően fontos település királyi, majd érseki központjának országhatárokon is túlnyúló művészeti értékeit az Európai Örökség lista is elismerte. ■ *(OKM közlemény nyomán)*

Műemléki-régészeti értékeink nyomában

A Védési Osztály állandó rovatában ezúttal a nyugati végekre kalandozunk: először a honfoglalás-kori magyar gyepűrendszer egyik különlegesen jó állapotban megmaradt emlékét vesszük szemügyre Vasvár határában, majd a Szombathelyi Fő téren vidéki szecessziós építészetünk kiemelkedő alkotására vetünk nébány pillantást.

Vasvár, „Római sánc“, honfoglalás-kori védelmi rendszer maradványai

NAGY LEVENTE

A védett lelőhely Vasvár központját déli irányban elhagyva a 74. számú főúton közelíthető meg. A „Római sánc“ irányát jelző táblánál nyugat felé bekanyarodva kavicsozott úton kb. egy kilométer megtétele után jut el az érdeklődő egy autóparkolóhoz és pihenőhelyhez, ahonnan tanösvény vezet a híres sánc, a gyepű rekonstruált kapujához, a Vaskapuhoz.

A köztudatban Római sáncnak nevezett, 8 km

nyugatról futó árok és a töltésen épített függőleges falú, földdel kitöltött, várfalszerű fasánc képezte. A sáncon a vesszőből font mellvéd és az egymástól meghatározott távolságra épített fatornyok fokozhatták az őrség biztonságát.

A sáncvonalat a 10. század második felében, a magyar kalandozásokat lezáró 955. évi augsburgi vereség után építhették. Erre az időszakra utalnak egyes források, amelyek ettől az időszakról kezdik el emlegetni a magyarok nyugati határán történő pánikszerű erődítési munkákat. A magyarok iránt nem túl barátságos Freisingi Ottó püspök 12. századi krónikája és Rudolf von Ems verses világhronikája (13. sz. eleje) szerint a magyarok ellenségétől való félelmükben sánccal és mocsarakkal védelmezték földjüket.

Röviddel a 955. évi Lech mezei események után megkezdődött az Ennstól keletre eső gyepűterület német megszállása, majd 976-ban az osztrák örgrófság megalapítása. 991-re már a Bécsi-erdő is német fennhatóság alá került. Géza fejedelem uralkodása idején már békés kapcsolatokat ápolt a Német-Római Császársággal, a nyugati határszakaszok megerősítése tehát leginkább 955 és 970 között volt indokolt. A sánc történetével foglalkozó kutatók szerint nem valószínű, hogy egy ilyen, a nomád népekre jellemző, hosszanti sánccokra támaszkodó védelmi rendszer ennél későbbi időpontban, a keresztény magyar államot megalapító Szent István uralma alatt, vagy azután épült volna fel.

A kora középkori gyepűrendszer természetes akadályokra (folyóárterek, mocsarak) támaszkodó és az országból kivezető utakat elzáró sáncjai az újabb topográfiai kutatások alapján a Mosoni-kaputól egészen Baranyavárig húzódnak. Ilyen mértékű hatalmas földmunkával járó védelmi rendszer kiépítése csak egy erősen központosított államhatalom irányításával jöhetett létre, hiszen a számítások szerint csak a Vasvári sánc felépítéséhez (az árok kiásásához és a töltés elkészítéséhez) legkevesebb mintegy 150 000 m³ földet kellett megmozgatni, a boronaszervezetű sánc megácsolásához pedig közel 15 000 m³ fa megmunkálására volt szükség.

2003-ban Vasvár területén, a város mai temetőjének helyet adó dombon kerültek elő az írott források alapján már korábban is ismert ispáni vár sáncárnak maradványai, amely minden bizonnyal a sánccal is szoros kapcsolatban állt. Fekvésének köszönhetően több fontos útvonalat és a Vasi Hegyhátat lezáró gyepűlétesítmény északi végét is ellenőrizte, amíg a tatárok 1241-ben el nem pusztították.

A Római sánc nyomvonala az erdővel borított részekben őrződött meg legjobb állapotban. Magassága még ma is 3-5 m, szintkülönbsége az árokkal együtt

Vasvár, Vaskapu rekonstrukciója

Fotó: P. Szeőke Judit

hosszan megmaradt védővonal a Rába egykori árteréből Vasvár belterületén indul az Árok-hegyen, amely délről földnyelvszerűen nyúlik a város fölé. A sánc Vasvárról dél-délkelet felé helyenként a terep szintkülönbségeihez igazodva meglepően egyenes és szabályos szakaszokban vezet Hegyhátszentpéter közigazgatási területén egészen Győrvar határáig, hosszú vonalát széles és mély árok követi a nyugati oldalon. A védelmi vonalat az első, csaknem 3 km hosszú szakasz után egy középkori eredetű út, az ún. „Katonák útja“ szeli át délnyugat-északkeleti irányban: ezt a részt nevezik Vaskapunak.

Az 1959-1960-ban és 1985-ben elvégzett sánctávágások, valamint egy ismeretlen tettes által engedély nélkül elkövetett, példátlan pusztítással járó sánctörés (2004) nyomán tett megfigyelések alapján megerősítést nyert, hogy a sánc a kora középkori magyar állam határvédelmi rendszere, a gyepű mesterségesen létrehozott ún. második vonalához tartozott, amely az ország nyugati határán futott végig. A magyar határ és az Itáliába vezető hadi- és kereskedelmi út, a „Katonák útja“ vagy olasz út őrzésére épült sáncvonal fő védelmi elemét az előtte

4-7 m, az árok szélessége a 10 m-t is eléri. A sánc gerince átlagosan két méter széles. A létesítményt a 12. század végéig biztosan katonai célokra használták, a 13. században azonban végképp felhagyták az akkorra elavult védművet. A későbbi frott forrásokban már csak árokként szerepel, a rajta nyíló Vaskapu azonban ellenőrző, vámszedő szerepét egy 1266-ban kiadott oklevél utalása alapján továbbra is megtartotta. A 2000-ben rekonstruált Vaskapu a körülötte lévő területtel együtt szilárd burkolatú

úton megközelíthető, magyarázó táblákkal bemutatott pihenőhellyé épült ki. A Vaskaputól északi és déli irányban is érdemes egy erdei sétát tenni a sánc nyomvonala mentén.

A vasvári sánc és a Vaskapu megtekintése után a 47, majd a 8. sz. főúton haladunk észak, illetve nyugat felé. Rábahídvégnél ismét észak, Sorokpolány felé folytatjuk utunkat, majd a 86. számú főutat elérve és azon észak felé továbbhaladva érkezünk meg Szombathelyre, ahol utunk egyenesen a Fő térre vezet.

Szombathely, Széchenyi u. 1 – Fő tér 12, egykori Takarékpénztár épülete

A négyszintes, L alaprajzú szecessziós épület Szombathely városképi szempontból is meghatározó pontján, a Fő tér északnyugati széle és a teret a későbarokk püspöki palota és székesegyház együttesével összefűző Széchenyi István utca sarkán, kétszintes későbarokk lakóházak helyén épült fel 1912-ben *Mocsányi Károly* és *Stadler Dezső* tervei alapján. Az egykori Szombathelyi Takarékpénztár helyén ma üzletek találhatók, az emeleteken magánlakásokat alakítottak ki.

Az épületnek mind a Fő téri, mind a Széchenyi István utcai homlokzata hangsúlyos és önálló (azonos elemekből építkező, de eltérő tömegalakítású és kompozíciójú) főhomlokzat-architektúra, melyek között az átmenetet a hengeres testű, kupolával koronázott saroktorony teremti meg. A Fő téri homlokzat tengelyében, a földszinti sáv magasságának megfelelő rézsüs béléttű portál nyílik, a háromtengelyes, háromszintes rizalitos főhomlokzatot két óriáspilaszterpár kereteli.

A pilaszterek lábazatát figurális domborműsorok alkotják, mindkét oldalon mezítelen, illetve részint drapériákba tekert női, férfi és gyermekalakok sorakoznak. A bal oldali lábazon bűzakalászkok, valamint magvető, zsáktot cipelő, kalapácsot emelő férfialakok láthatók, a földműves és ipari munka, termelés, betakarítás jelképei. A pilaszterek felett egyszerű posztamensen álló, a lábazon található ennél nagyobb léptékű és önálló körplasztikaként elhelyezett szoborcsoportok láthatók. Mindkét oldalon egy-egy ruhátlanul ábrázolt, babérszorút magasba emelő emberpár jelenik meg, közöttük egy-egy óriási méhkaptár tűnik fel, a takarékoság szimbólumai. A rizalitot ívelt vonalú apró, négyzetes kerámiabetétek sorával díszített felületű, óraművet és számráhátíves ablakcsoportot befoglaló oromzat zárja. Az ablakcsoport középrésze felett az oromzatkompozíció záróakkordjaként poligonális lezárású falmezőbe foglalt óra jelenik meg.

A főbejárathoz kapcsolódó síkmennyezetes, újonnan kialakított harsány kirakatok által szegélyezett folyosón keresztül a Fő téri szárny alsó szintjét teljes szélességben elfoglaló, nagy belmagasságú térbe juthatunk. Itt különleges látvány fogad minket: a síkmennyezet középrészét elfoglaló fémváz szerkezetű, tükröboltozatos formájú üvegtető. A tető oldalszakaszait díszes keretsávok övezik, az apró virágmustrával teleszórt középmezőben rozettamotívum tűnik fel. Az igényes ornamentikát úgy alakították ki, hogy az üvegtáblákon át beszü-

remkedő napfény a nagyméretű, fehérre festett teret káprázatos színekkel (narancssárgás borostyánszínnel, kevés lilával és türkizzölddel) töltsse el. Az egykori Takarékpénztár a város történetében több évszázadon át a kereskedelmi élet centrumának számító, piacoknak, vásároknak helyt adó Fő tér egyik legmodernebb, művészettörténeti értékkel is bíró épülete. Nemcsak Szombathely városképező meghatározó eleme, hanem egyben a hazai szecesszióról alkotható ismereteket újabb adalékokkal gazdagító alkotás, a Savaria szálló mellett a város egyik legnívósabb szecessziós architektúrájának tekinthető. Szombathelyi sétánk során mindenképpen érdemes betérni a földszinten kialakított áruházba, hogy a belső térben az áruházi nyüzsgés közepette elkaphassuk azt a pillanatot, amikor a napfény átsüt a tető többféle színben pompázó kristály-üveglablakán. ■

Szombathely, Takarékpénztár földszinti üvegteteje

Fotó: Havasi Krisztina

A vasvári „Római sánc“ régészeti védési dokumentációja *Kiss Gábor*, *Tóth Endre* és *Zágorhidi-Czigány Balázs*, a szombathelyi egykori Takarékpénztár műemléki védési javaslatára *Havasi Krisztina* kutatásai alapján készült. A Vaskapu fotóját *P. Széőke Judit*, a Takarékpénztár felvételeit Havasi Krisztina készítette.

Árpád-kori veremházak Zanat határában

SKRIBA PÉTER

A lelőhely a ma Szombathelyhez tartozó Zanat település északkeleti határában, a Kozár-Borzó patak völgyének keleti oldalán, a Trátai-dűlő déli részén helyezkedik el. Az első régészeti jelenségek 1999-ben váltak itt ismertté, amikor a szombathelyi Savaria Múzeum munkatársai a 86-os főút Zاناتot elkerülő új szakaszának építése közben, az útarok kialakításakor néhány kelta és Árpád-kori települési objektumot mentettek meg, köztük egy veremházat is. 2008-ban a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat által végzett újabb feltárássra az útszakasz szélesítését megelőzően került sor: a szeptember 8-ától november 4-ig tartó ásatáson az Árpád-kori falu maradványain kívül a már ismert kelta település objektumai, valamint egy rézkori temető két zsugorított csontvázas sírja került elő.

Az Árpád-kori faluhoz tartozó régészeti jelenségek kisebb csoportokat alkotva helyezkedtek el a patakra lejtő lankás domboldalon, mintegy 200 méter szélességben, a vízfolyáshoz igazodva. 2008-ban öt további veremházat tártunk fel, ezek közül kettő a Kozár-Borzó-patakhoz közelebb eső részen, de egymástól távolabb, a mai út két oldalán, a további három ezektől mintegy 70 méterre keletre, egymás közelében helyezkedett el. A házak tájolása túlnyomórészt délnyugat-északkelet, kivételt a patakhoz közelebb eső, 28-as számú objektum képez (stratigráfiai száma 44, a továbbiakban 28/44-es ház). Ennek fő tengelye majdnem pontosan észak-déli irányú. Leletanyaga alapján ez keltezhető a házak közül a legkésőbbre.

A veremházak alapgyödrének területe 8,5 és 12 m²

között mozog, kivéve a 17 m² alapterületű 34/71-es házat. Formájuk három esetben szabályos, lekerekített sarkú téglalap, a másik kettőt szabálytalanabul alakították ki. Az 1/26-os ház délnyugati vége elkeskenyedik és lekerekítve fejeződik be; az északi oldalon szabálytalan alakú a 36/67-es épület gödre is. Megfigyelt mélységük 30-70 cm.

A házak többségének fő szerkezeti elemét a rövidebb oldalak középvonalába ásott szelementartó ágasok cölöplyukai alkotják, mélységük a padlószinttől számítva 35 és 50 cm között váltakozik. Egy esetben figyeltünk meg a szelementartó ágasok vonalában, a ház közepén is cölöplyukat (28/44-es ház), illetve egy esetben a déli hosszanti oldal középvonalában is a szelementartó oszlopok mélységével csaknem megegyező cölöplyukat (36/67-es ház). A patakhoz közelebb eső házak egyikében semmiféle szerkezeti elemre nem bukkantunk (1/26-os ház).

A házak mindegyikében volt kemence, amelyeket kőből (csatári zöldpala) és római tegulákból építettek, minden bizonnyal megtalált római kori épületeket használtak fel ehhez kőbánya gyanánt. Egy esetben csak a kemence vastagon átégett, tapasztott sütőfelülete maradt meg a délkeleti sarokban (28/44-es ház), a 36/67-es ház esetében pedig csak a szétbontott kemence omladéka volt megfigyelhető a ház délnyugati sarkában. Itt még a kemence pontos helyére utaló égésnyomokat sem találtuk meg. A viszonylag jó állapotban megmaradt, csak kis mértékben szögletesedő, inkább patkó alakúra rakott kemencék a házak északkeleti sarkában álltak, nagyságuk 80 x 100 illetve 100 x 140 cm között váltakozott. Tapasztott sütőfelületük erősen átégett, fölötté vastag hamus-faszenes égéstermék-réteget figyeltünk meg, ezeket ki sem takarították. Az 1/26-os ház kemencéjének boltozatához a zöldpala és tegula mellett nagyméretű, ökölnyi kavicsokat is felhasználtak. A boltozat omladéka között megfigyelhető agyagrögök alapján helyenként tapasztották is azt. Két esetben figyeltük meg a ház közepén nyílt tűzhely maradványait, a 34/71-es ház esetében

A 31/65-ös ház kemencéje

A 34/71-es ház dél-nyugatról

A 34/71-es ház
észak-keletről

A felvételeket
a szerző készítette

e körül több karólyukat is feltártunk. Ebben az épületben az északkeleti sarokban is volt kemence, ez azonban egészen más szerkezetű mint a többi: négyzetes gödrét mélyen a padlószint alá ásták, a ház belseje felé néző részén padkát alakítottak ki. Ez utóbbi, valamint a gödör alja és hátsó része vastagon átégett. Követ és téglát csak a betöltésben találtunk, kerámiaedények töredékeivel együtt. A ház két kemencéje között időbeli eltérésre utaló nyomot nem tudtunk megfigyelni, azok más-más funkciója a valószínűbb.

Egyértelműen azonosítható bejárati részt is csak az utóbbi, a legnagyobb alapterületű, 34/71-es számú ház esetében figyelhettünk meg. Alapgödöréhez nyugatról átlagosan 80-100 cm széles, déli irányban L alakban megtört, összességében 5 méter hosszú meneteles lejárát csatlakozott. A lejárát és a ház gödrének találkozásánál két nagyméretű, félig a falba vájt oszlophely bontakozott ki.

Az 1/26-os ház kivételével mindegyik házban előkerült az ún. „ülőgödör“ (a legnagyobb ház esetében kettő is, egymással párhuzamosan a padlószintbe ásva). Több esetben figyelhettünk meg kisebb-nagyobb, sekélyebb cölöp- és karólyukat, kisebb gödröket a házak padlószintjébe mélyedve. Szinte mindegyik kemence szájá előtt vagy mellett is megfigyelhetők voltak viszonylag mély cölöp- és karólyukak, melyek füstelvezetőhöz, tűzfogóhoz tartoz-

hattak. Tapasztott padlóra utaló nyomokat csak a 31/65-ös számú háznál figyelhettünk meg.

A házak körül sok kerek, különböző méretű méhkas alakú vermet tártunk fel, egy esetben jól megfigyelhető volt annak kiégetett oldalfala. A házaktól távolabb, a lelőhely északkeleti részén került elő egy kút, a házak közötti területen pedig három nagyméretű külső sütőkemence, amelyek sütőfelületének alapozásaként a nagyobb hőtartás érdekében kavicsokat használtak fel. Mindkét kemencéhez meneteles aljú munkagödör csatlakozott. Feltártunk továbbá egy igen erősen kiégett oldalú aknakemencét, tűzterében egy kutya csontvázával. A patakhoz közelebbi részen ovális alapgödör, a földbe alig mélyedő, mintegy 10 m² területű gazdasági épület is előkerült, alján két nagyméretű, hosszúkas, mély oszlophellyel.

A lelőhely délkeleti részén számos, sorokba rendeződő cölöplyukat figyelhettünk meg. Ezek a cölöplyukak többek között egy szabályos, 8 x 12 méteres területet zártak körül.

Az előkerült leletanyag eddigi vizsgálata alapján az Árpád-kori falunak ezt a részét a 10-11. századtól legfeljebb a 12. század második feléig lakhatták, és valószínűleg a kora Árpád-kori Zanattal azonosíthatjuk.

(86. sz. főút Szombathely – Zanat elkerülő szakasz I/0, Szombathely – Vát összekötő szakasz 10. lelőhely) ■

Szép kertek

Dekoratív tetőkertekről, biomedencékről, fürdőtavokról, a magyar tájépítészek Amerikában elért sikereiről és egyéb, a kerttel összefüggő aktuális kérdésekről tájékoztat a SZÉP KERTEK idei 2. száma.

Székelyföldi napló

Élet és tudomány

VÁRALLYAY RÉKA

Néha közelít egymáshoz e kettő, néha nagyon nem. A műemlékvédelem olykor abból áll, hogy kétnaponta homokot kell rendelni, és jó minőségű cserépleceket szerezni valahonnan. A homokot le is kell rakni az épület mellé, de lehetőleg úgy, hogy se a kapuszárnyak, se az öreg fák, se a virágzó pünkösdi rózsák ne sérüljenek. Aztán az sem baj, ha a kőművesek, akik középkori mester módjára rakják a 70 cm széles kőfalakat, ebéd után kapnak egy-egy üveg sört. De ki megy el sörért? Hogyan fordul meg a homokot szállító teherautó? És miért kell 2-3 hetet várni a gáternál a cseréplecre? Ezek bizony az élet kérdései...

Erdőfüle,
Boda-kúria

Péter Alpár
grafikája

Feltételezhetjük, hogy az a műemlék-tulajdonos, aki ilyen gyakorlatias gondokkal küszködik, már korábban megoldotta magában a műemlékvédelem tudományos kérdéseit. Elfogadta a statikusok véleményét, beengedte a kutatókat, türelmesen megvárta a régészeket, keresett egy jó asztalost vagy restaurátort a régi ablakok felújítására, esetleg a vacsoránál (vagy a presbiteri gyűlésen) a bontott cserép kontra új cserép problematikáját is megtárgyalta már...

Ezt a bekezdést még kora tavasszal írtam, nem sokkal a vargyasi örökségvédelmi fórum után, amit műemlék-tulajdonosok, lelkészek és polgármesterek számára szerveztünk Erdővidék egyik legtekintélyesebb községében. A sok egyéb teendő miatt a beszámolót – melynek első sorait a saját udvarházunk felújítása közben felmerülő kérdések inspirálták – azóta sem folytattam, most azonban, hogy az Örökség júniusi számában több cikk is foglalkozik az örökségvédelmi képzés témájával, hadd térjek vissza én is erre a márciusi eseményre. (A bevezető sorok aktualizálására az eredeti nárciszokat pünkösdi rózsára cseréltem az imént.)

Mivel az elmúlt években a határon túli magyar örökség hazai anyagi támogatása szép fokozatosan csaknem a nullára csökkent, tevékenységünkben egyre nagyobb szerepet kap a képzések, örökségvédelmi fórumok szervezése – azaz a prevenció. Öt évvel ezelőtt a kolozsvári Entz Géza Alapítvány és a budapesti Teleki László Alapítvány közös rendezésében a lelkészek és a papok számára Erdélyben kezdődtek meg az ilyen jellegű szakmai találkozók, majd a szlovákiai református püspökség karolta fel kezdeményezésünket. A kezdetben kéthárom napos, helyszíni előadásokkal egybekötött konferenciák a tapasztalatokból okulva később egy-egy napra csökkentek, bővült azonban a meghívottak köre, és az igényekhez mérten, változott a képzés tematikája is. Az erdélyi falvak építészeti értékeinek, hagyományainak gyors ütemű pusztulását látva feladatunknak éreztük, hogy ne csak a lelkészeket szólítsuk meg, hanem a polgármestereket, műem-

lék-tulajdonosokat és a területért felelős szakembereket is. Hiszen túl azon, hogy egy-egy műemlék megmentésén gondolkodunk, vagy a gondozás jelentőségére hívjuk fel a figyelmet, a település – sőt a régió – egészének értékközpontú fejlődését és fejlesztését is szem előtt kell tartanunk. Ennek fényében márciusi rendezvényünk *Az erdővidéki települések arculatának megőrzése és építészeti értékeinek védelme* címet kapta.

Erdővidék viszonylagos elzártsága miatt külön egységként kezelhető, épített és természeti öröksége egyaránt számottevő. 1997-ben itt indult el az erdélyi magyarok települések inventarizálása kolozsvári és budapesti művészettörténész hallgatók bevonásával. Azóta sajnos a jól ismert módon változtak az utcaképek: minden faluban ott a *lila ház*, a számtalan osztatlan műanyag ablak, a bíborszínű betoncserép vagy a szélesen hullámzó műközlábazat. Amíg benne élünk hagyományainkban – a hagyományok pedig bennünk –, műemlékvédelemre nem volt szükség. Most viszont ahhoz, hogy megóvjuk házainkat a piros Coca-Colás napernyőkhöz hasonló jellegtelen egyformaságtól, be kell avatkoznunk.

Szerencsénkre a vargyasi polgármesterben, *Ilkei Ferenc*ben emberünkre akadtunk. A vargyasi önkormányzat egyetértve elképzeléseinkkel, vállalta a fórum népszerűsítését valamint a helyszín és az ebéd biztosítását. Mi pedig, a Nemzeti Kulturális Örökség Kovászna Megyei Igazgatóságának munkatársaival együtt összeállítottuk a programot. A konferencia íve a helyi értékek bemutatásától – *Febér János*, vargyasi születésű művészettörténész doktorandusz kiváló prezentációjától – indult, és eljutott a kulturális örökség hasznosításáig, *Csebb Zsuzsanna* noszvajai faluturisztikai menedzser kemencében sült lekvárosbuktákat és színes programokat kínál előadásáig.

Ebben a keretben szó esett az értékleltárak és a helyi rendezési tervek jelentőségéről, a romániai örökségvédelem jogi szabályozásáról, a népi lakó-

házak modernizálásának lehetőségeiről, a Kovászna megyében elsőként beindult bikfalvi értékvédelmi program első eredményeiről, valamint a helyi (erdővidéki) adottságokat igen jól felhasználó és a régi épületek mintaszerű felújításában is élen járó gróf Kálnoky Tibor miklósvári vendégházainak működéséről. A meghívottak közül csaknem hatvanan vettek részt a fórumon, mely a délutáni ebéddel ért véget. Amellett, hogy a kérdések között elhangzott az élet szokásos kérdése is – azaz, hogy milyen konkrét anyagi segítséget tudunk nyújtani, vagy ajánlani a sok okoskodás mellett –, szerencsére nagyon sok pozitív visszajelzés érkezett. Ért persze egy-két meglepetés is. Miután a legjobb szándékkal próbáltam megérteni egy 18. századi nagybaconi udvarházegyüttes tulajdonosait, akik elpanaszolták, hogy nincs anyagi lehetőségük a helyreállításra,

felajánlottam, hogy esetleg közösségi célú hasznosításhoz kereshetünk vásárlót az épületekre. (Nem tudtam, hogy a helyi műemlékesek már megfuttatták ezeket a köröket.) Látva őszinte segítőkészségemet, a tulajdonos néni arca felragyogott: nagyszerű, ők szívesen eladják az összes épületet, csak vigyék el onnan őket, mert a földterülethez ragaszkodnak... (Ezt meg ne hallja a skanzen, mert készülöben az erdélyi tájegység.) Ebből is látszik, milyen fontos a különböző nézőpontok egyeztetése. Mást ért örökségvédelem alatt a szakember, és mást a tulajdonos. Az élet és a tudomány problematikájára visszatérve: gyakran más-hogy és másért küzd az egyik, és máshogy a másik. Azt hiszem, a teljesebb megértés érdekében, minden műemlékesnek kellene egy műemlék. ■

Felújítás és kiállítások a Dóry-kastélyban

KOVÁCS NATÁLIA

Kevés olyan műemlék kastély van, amely a helyreállítása alatt is látogatható, sőt kiállításokkal várja a látogatókat. A mihályi Dóry-kastély az egyik ezek közül. A Győr-Moson-Sopron megyei Mihályiban álló Dóry-kastély vagyonkezelői jogát 2006. decemberében vette át a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, azzal, hogy a jövőben vendégházként kívánja üzemeltetni. A leromlott állapotú, középkori eredetű műemlék kastély mintaértékű helyreállításáról döntött akkor a KÖH elnöke. E döntés értelmében rögtön el is kezdődött az épület régészeti és művészettörténeti kutatása, az AMRK (később KÖSZ) régészeinek és a KÖH kutatóinak bevonásával. A feltárás 2008 tavaszán fejeződött be, sok új ismerettel gazdagítva a kastély történetét. A kiviteli tervek alapján 2008. májusában kezdődött a Dóry-kastély felújításának I. üteme. A KÖH 13 millió forintos központi beruházásaként nyár végére elkészült az épület teljes falszigetelése, valamint a külső csapadék- és szennyvízelvezető csatornarendszer is kiépült.

A kutatás és a helyreállítási munkák azonban sokat rontottak a turisták számára oly népszerű kastély

látogathatóságán. A burkolatok hiánya és a nyitva hagyott munkaterületek a teljes földszintet alkalmatlanná tették a közlekedésre. Mivel a KÖH célja az volt, hogy a kastély a felújítás ideje alatt is látogatható legyen, korábban berendezett kiállításaink pedig az emeleten vannak, ezt a problémát is meg kellett szüntetni. Ennek jegyében kezdődött meg 2008 decemberében hárommillió forintból a földszint egy részének rendbetétele. Persze mindez csak ideiglenes jelleggel, mivel az épület későbbi teljes gépészeti felújítása ezt a területet is újra érinti majd. Kialakítottunk a földszinten egy látogatói fogadótermet és egy kiállítótermet, valamint épült egy vizesblokk is. Így a látogatókat kulturáltabb körülmények között fogadjuk, s vezetésük az emeleti termekhez ugyancsak akadálytalaná vált. A felújítás 2009-ben is folytatódik. Külső helyreállítási munkák részeként új lábazati kövek kerülnek az épületre, és kiépítik a falak vizesedését megakadályozó szivárgókat is.

Kiállítások a Dóry-kastélyban:

A kastély április 17-én, a Műemléki Világnapon nyitotta meg a kapuit újra a látogatók előtt. Ismét megtekinthető a *Kastélytörténeti kiállítás*, amely a felújított kapualjba került. Az emeleti Dóry-teremben immár állandó tárlatként nézhetik meg az érdeklődők a helytörténeti kiállításunkat, *Mihályi, régi fotókon* címmel. Folyamatosan bővül a most is zajló kutatások alapján a *Családtörténeti kiállítás* az emeleti Erzsébet-teremben. Április 18-tól június 13-ig nálunk vendégeskedik a KÖH „Mustra 2008.” című kiállítása, amelynek a Nyugat-dunántúli régiót bemutató tablói az új földszinti kiállítóteremben kaptak helyet.

...amíg el nem kezdődik az újabb építkezés... ■

Dóry-kastély, Mihályi, Korona u. 1.
Nyitva: H-P: 9:00-15:00
www.mihalyi.eoldal.hu
dory.kastely.mihalyi@freestart.hu
0630/329-6521

Műemléki túraútvonal kastélyokkal Budapest-Gyula hullámútvonalon – II. rész

BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY

A nyolcadik állomáson, Újszászon van Szolnok megye két nagy *Orczy kastélya*. A régebbi, Zagyva-part menti klasszicista kastély volna a turisztikai célpont, a fiatalabb, historizáló, palladiánus, neoreneszánsz kastély pedig adná hotelként a turisztikai szolgáltatást, csatlakoztatva valamely újonnan fúrt kútra alapozott termál-fürdőhöz.

A klasszicista kastélyt Orczy (I.) György építtette 1831-ben *Zofabl Lőrinc*, a gyöngyösi kastély építésével, miután eladta a Ludovika Akadémia céljára a híres pesti Orczy kertet és kiskastélyt. Ezt a magaskultúrát telepítette át a növényházi növények átköltöztetésével együtt az újszászi Zagyva-parti angolkerthez és partmenti parkerdőkhöz. Fel kell hát ébreszteni az újszászi Orczy magaskultúrát, feltárni a kastély belső tereinek biedermeier díszítőfestéseit, és korhű berendezéssel bemutatni a nagyközönségnek. A kastély nagy termeiben a kor zenei élete eleveníthető fel. A díszítőfestések bőségesen hordozhatnak figurális elemeket, mivel a kastély sarokrizalit ablakainak lunettaoromzataiban tüzet őrző Vesta-szűzek szobor-domborműalakjait helyezték el. A művek *Dunaiszky Lőrinc* kezére engednek következtetni. Ez az igényesség a belsőben is folytatódhatott. (A két kastély ma szociális és egészségügyi funkciókat tölt be.)

A kilencedik célpont *Tizsakürtön* a romantikus stílusú, *Bolza kastély* és dendrológiai tájképi kertje. A kastély a parkkal alkot elválaszthatatlan együttest. *Tizsakürtön* a kastélypark, azaz az Arborétum már több mint harminc éve nyitva áll a nagyközönség számára, és rendszeresen látogatható, mint a szarvasi Bolza Arborétum kisebb testvére. De az 1827-ben empire stílusban épített és 1865-ben romantikus stílusban bővített és átépített kastélyt ma is egészségügyi rehabilitációs intézetként működtetik – leválasztva a parkról. (Az 1951-ben kialakított elhagyott gyermekek nevelőintézete az 1990-es években megszűnt, ekkor logikus lett volna a műemlék-egyesítés a turisztikai célpontokban amúgy sem gazdag Szolnok megyében. A nyilvánvaló ellentmondás orvoslása elengedhetetlen. *Tizsakürt* közlekedési szempontból főtengelyen, a Budapest-Kecskemét-Szarvas-Békéscsaba-Gyula főközlekedési út mentén fekszik, ezért turisztikai értékeinek befullasztása semmivel sem magyarázható.)

A tizedik felkeresendő helyszín *Szarvas*, ahol a *Bolza-kastély*, a *Bolza Nagyarborétum* és az *evangélikus nagytemplom* alkot fő vonzerőt együttest.

A *szarvasi Bolza-kastély* a kanyargós Ó-Körös partjának mentén, empire stílusban épült az 1800-as évek legelején, hosszan elnyúló földszintes alakban, négyoszlopos timpanonos portikusszal, a víz felé

nézve. A kastélyt kis park övezi, de a Bolzák rendkívül gazdag Nagyarborétuma, amely, mint dendrológiai tájképi kert csak Róma vagy Velence térleányaihoz mérhető, az Ó-Körös másik partján egy egyenes folyószakasz végénél kezdődik. Ezt a távolságot egy *baldachinos, drótonbúzott komppal* kötik össze a kastélykert és a Nagyarborétum között. Ilyen drótonfutó komppal ma is működik I. Ferenc magyar király és osztrák császár Bécs melletti laxenburgi kastélyparkjának taván, a szigeten álló romantikus Franzensburg megközelítése céljából 1800-óta. Indokolt volna ezt a történelmi járművet rekonstruálni és újraindítani Szarvason ezzel is demonstrálva a két műemlék helyszín összefüggését. Ehhez nemcsak a Nagyarborétumot, hanem a hozzá tartozó, empire berendezéssel újrabútorozott kastélyt is közkinccsá, a nagyközönség számára látogathatóvá kellene tenni. (Empire korszakból való berendezett kastély jelenleg nincs Magyarországon.) A Bolza kastély mellett álló, a tudós Tessedik Sámuel által felépíttetett kétszintes, fakarzatú, háromhajós evangélikus nagytemplom (1786-1788) szintén a csúcsműemlékek sorába tartozik.

A tizenegyedik túraállomás *Kondoroson*, az ívsoros tornácú, barokk nádfedeles *Csárda*, amely 1784 körül épült. Egy fedél alatt van a búboskemencés ivó, a boltozott konyha, a csárdás szoba és egy keresztfolysóról nyíló három, kályhafülkés vendégszoba. A korábban 1910 körül felismerhetetlenségig „elcsomagolt”, elfalazott barokk csárdát 1985-ben még jobban át kívánták építeni, és vendégszobáit pedig lebontani. Ekkor, mint a terület műemléki felügyelője, a nem védett épületet sikerült a „halál torkából” kirántani, és „kicsomagolni” a befallazásokból, majd az egész öreg épületet korhűen berendezett fogyasztótérként, a konyhát és két vendégszobát múzeumként is bemutatni. Mára már a Csárdaudvarban az össze-vissza épített százéves üzleteket is elbontották, a barokk csárdát még jobban kiszabadították, így ez, amely működő étterem is, az ország egyik legjobban bemutatott barokk csárdája, amelyet sokszor meglátogattak egykor a betyárok is, élükön Rózsa Sándorral. Arany János 1849-ben „A betyár” című versében állított emléket a csárdának és furfangos vendégeinek.

A tizenkettedik helyszín *Békés* városában, gr. *Wenckheim József*nek, a „Magyar nábobnak” főtéri *későbarokk kastélya*, amely alatt kéthajós, nagy borpince van. Magasföldszintjén kapott helyet a grófi rezidencia. Az első emelet és a tetőtérben még két szintje magtárnak épült. Ma a kastélyban Békés város történelmi és természettudományi múzeuma van, holott ha itt bemutatható volna a „Magyar nábob” otthona, az különleges vonzerőt jelentene. (A rezidencia még érintetlen, nincsenek feltárva a boltozott szobák díszítőfestései, pedig azok ugyanolyanok lehetnek, mint amelyek a gyulai Százéves

Cukrászdában, vagy a „Nábob“ testvérének, gr. Wenckheim Ferencnek a gyulai kastélyában található. (Békés város történeti múzeumának kiállításait a békési kastély három felső magtáremelétére lehetne telepíteni.)

A tizenharmadik láncszem *Békéscsaba*, ahol Munkácsy Mihály árva fiúként öt és 16 éves kora között nevelkedett két nagynénjénél, két különböző kúriában. Az egyik, az *Omaszta-kúria* ma is áll. Szerencsésen az Evangélikus Egyházközségnél fennmaradt hagyatékként a kúria berendezése is. Látni a hagyatékot, javasoltam az épület és a történeti tárgykultúrájának újraegyesítését. A hagyatékban, a bútorok mellett, családi portrék és egyéb, nem Munkácsy festmények is voltak. A kúriában létrejött a *Munkácsy Emlékház* otthonszerűen, eredeti Munkácsy Mihály festményeket (19 db) is helyeztek el, de bemutatják a régi konyhát, az ebédlőt is. Békéscsabán az Emlékházhoz közel álló *Munkácsy Mihályról* elnevezett *Múzeumban*, a Munkácsy teremben is van kilenc helyi tulajdonú, és hét letéti Munkácsy festmény, rajzokkal, vázlatokkal, Munkácsy Mihály személyes tárgyainak sokaságával és életét bemutató folyamatos filmvetítéssel.

A két Munkácsy emlékhely közelében, a város főterén találjuk az 1804 és 1822 között, id. Czigler Antal tervei szerint empire stílusban épült, kétszintes karzatú *Evangélikus Nagytemplomot*. A templom főoltárát *Dunaiszky Lőrinc* tervezte, és szobrokkal gazdagította. A 3500 férőhelyes pompás épület az ország legnagyobb evangélikus temploma.

Tizennegyedik helyszínünk Szabadkígyós, ahol a „Magyar nábobnak“, gr. Wenckheim Józsefnek 69 éves korában született Krisztina leánya. A Wenckheim Frigyes által építtetett és *Ybl Miklós* tervezte kastély s dendrológiai tájképi kert 1875 és 1879 között épült fel. Ez a legjobb állapotban és minőségben fennmaradt magyar neoreneszánsz kastély. Fő termeit befoglaló tornyos, harántoromzatos épületrészei, Mátyás király budavári palotájának Gellérthegy felőli nézetét idézik fel, azokból a metszetekből táplálkozik. Az épület belsőépítészete, stukkókkal, kandallókkal, a Könyvtár berendezésével, az ebédlő beépített faburkolataival, kazettás mennyezetével szerencsésen fennmaradt. A neoreneszánsz enteriorművészetet ennek a kastélynak kell reprezentálnia. A parkban rendkívül sok nö-

vényszajka található. A park tavának szigetére kis régi öntöttvas hídon lehet bejutni.

Figyelemre méltó a falu dombon álló *klasszicista temploma*, teljes épségben megőrzött díszítőfestésével, gyöngyös-láncos csillárjával és a többi berendezésével. A templom alatt van a család sírkápolnája. Ezek, idősebb *Czigler Antal* és *Ybl Miklós* művei. A tizenötödik a végállomás: *Gyula*.

A műemlékek tekintetében első értéke a Maróti János és László, a Délvidék törökverő harcosai által épített *gótikus várkastély*, amely előbb Mátyás királyé lett, aki azt Corvin Jánosnak adományozta. Corvin János és felesége, Frangepán Beatrix ezt a várat választotta állandó lakhelyül, itt élt Erzsébet lányuk és Kristóf fiuk is. A királyi hercegi család 1490 és 1510 között, Frangepán Beatrix haláláig használta az épületet. A pontos történeti ábrázolások tanúsága szerint a vár magastetőidomai a belső funkciók jelentőségének megfelelően különböző méretűek voltak, a legmagasabb tetőidom a várpalotatest magasságához még egyszer annyival hozzáadódott. A gyilokjáró, körben a tetőbe rejtve, fedett volt, mert ha a vár (1528. évi leltár szerinti) száz szakállas puskája megázott volna a szabad ég alatt, harc képtelenné vált volna. A mai fedetlen gyilokjárósor meghamisítja a várkastély történeti funkcionalitását. Nincs kiásva a vár körüljáró fala, a bástyaórtornyok ablakai két méterrel a föld alatt

Újszász, az 1897-re elkészült Palladiánus-neoreneszánsz Orczy-kastély és nagy parkja, amely alkalmas lehetne a turisztikai szolgáltatások, szálloda és termálfürdő befogadására

Kondoroson, az 1784 körül épült későbarokk csárdát 1986-ban értékeiben kibontakoztatva éttermi és múzeumi funkcióval e cikk írójának irányításával állították helyre

Gyula, az 1840-ben alapított biedermeier cukrászda. 1986 óta, e cikk írója által gyűjtött történeti bútorokkal felgazdagodva várja vendégeit

vannak. A vár mai berendezése követi ugyan az 1528. évi leltárt, de egyetlen funkció sem került az eredeti helyére, így félrevezeti a látogatót. Börtön sohasem volt a várban, még a 18. századi megyeháza-korszakban sem. Akkor a börtön a rondellában, és az onnan ferdén távolodó, mára elbontott földszintes szárnyban volt. Folytatni kell tehát a vár korhű és műszakilag igaz helyreállítását, és a belső funkciókat az eredeti helyiségekbe kell csoportosítani. Ki kell ásni a vár haltartó árkát, helyre kell állítani a középkori kertet.

A Szigeterőd-vízivárat a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően vízzel kell körülvenni. A Szigeterőd egy balláb lábnyomának alakját idézi, amelynek sarkában volt várkastély és lábujjainál a *Harruckern-Wenckheim-almássy kastély* épült fel. A kastély fénykora gr. Wenckheim Ferenc, a „Magyar nábob“ öccsének idejére esik, aki feleségével, gr. Pálffy Borbálával együtt kulturális udvarmesternek, házi muzsikusként és színházi rendezőnek hívta Gyulára Pozsonyból id. Erkel Józsefet, akit fia, ifj. Erkel József is követett; és itt Gyulán született meg az unoka, Erkel Ferenc zeneszerző 1810-ben, aki a kastély zenei és színházi életén nőtt fel és teremtette meg a nemzeti operát.

A kastélyt, ahol a nagypapa a négy Wenckheim fiú

házi tanítója és nevelője volt, a négy gyermekes Wenckheim család empire otthonának bemutatásával kastélymúzeummá kell alakítani. A kastély emeletén a királyi és királynéi lakosztályban 1857-ben megszállt a fiatal Ferenc József és Erzsébet is. Lakosztályaik funkcionális bemutatása lehetséges. Az emeleti díszteremben a királyi lakosztályban az ország leggazdagabb, 1802-ből való empire díszítőfestése került elő, és vár restaurálásra. Nem szabad vele várni, mert 2010-ben ünnepeljük Erkel Ferenc születésének 200. évfordulóját, és addigra ezt a kastélydísztermet, amelyben az Erkel nagypapa és fia vonósnegyeseket adott elő, és a kis Erkel Ferenc először kottát lapozott, később, mint a nemzet ünnepelt zeneszerzője hangversenyeket adott, az évfordulóra biztosan meg kell nyitni a nagyközönség számára, és kamarahangversenyeket kell ott rendezni az ország legszebb empire termében.

A kastéllyal azonos művészeti színvonalú, Gyulán a két Wenckheim, Ferenc és József által épített *városi palota*, ahol az emeleten a Békésen és Ókigyóson birtokos József lakosztálya volt, a földszinten 1804-től gyógyszerár és gyógyszerészlakás működött, 1840-től biedermeier berendezéssel cukrászdát alakítottak ki a földszinten, ami mind a mai napig működik. (1984 és 1986 között nekem volt szerencsém a felújítását irányítani. Az eredeti biedermeier berendezéséhez két további terembe korhű történeti bútorokat vásároltam. A ma „Százéves“ nevet viselő cukrászda valójában 169 éves, és egyben a reformkor legszebb magyar cukrászdája szintén Gyula város fő nevezetessége.

A biedermeier cukrászda szomszédságában egy polgárház-múzeumot alakítottam ki, állítottam helyre; ez a *Ladics-báz*, benne a megőrzött családi berendezési tárgyakkal életmódtörténetet bemutató enteriőrsort rendeztem be az 1980-as években. Így Gyula 19. század közepi családi és közösségi belső terei egymás mellett tanulmányozhatók, a mára mesebelinek tűnő polgári értelmiségi világ szívet melengető életkörnyezetében. Gyulán a túraútvonal észak-kelet felé és dél-kelet felé fordulhat, körüljárva hasonló módon a Művelt Magyarországot, a sok száz csúcsműemléket. ■

Békés, a város főterén áll gr. Wenckheim József, a „Magyar Nábob“ borpincével és magtárral egybeépített későbarokk, 1800 körüli kastélya. A magasföldszinti rezidenciát érdemes a Jókai regénybős otthonaként berendezve bemutatni

A felvételeket a szerző készítette

Oly korban éltem én e földön...

száz éve született a 20. század egyik legnagyobb költője, Radnóti Miklós

A jeles alkalomból a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság együttműködve a Magyar Írószövetséggel és a Petőfi Irodalmi Múzeummal a Fiumei úti temetőben emlékezett a költőre, május 5-én.

A megemlékezésen köszöntőt mondott Boross Péter, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnöke, Vasy Géza, a Magyar Írószövetség elnöke és E. Csorba Csilla, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója.

Bálint András színművész a Radnóti Színház igazgatója Radnóti Miklós „Sem emlék, sem varázslat” című versét szavalta el. Az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolájának tanulói, Kassai Mirtill a költő „Változó táj” című versét, és Rónai Dávid, „Második ecloga” c. művét adták elő.

A megemlékezésen jelen voltak az irodalmi, művészeti élet, a pártok, társadalmi szervezetek jeles képviselői, többek között Lomnici Zoltán tanácselnök, Szakonyi Károly Kossuth-díjas drámaíró, dr. Csernus Sándor a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja, Horváth Csaba főpolgármester-helyettes, Herényi Károly frakcióvezető, Platthy Iván nyugalmazott államtitkár, Schiffner János országgyűlési képviselő, valamint a Radnóti nevével viselő intézmények, iskolák képviselői.

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság megalakulását követően az első között nyilvánított a Nemzeti Sírkert részévé a költő sírját, s 2003-ban fel is újították az emlékművet. Az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolájának diákjai közreműködésével került sor a felújított sír avatására. ■

Pályázati Felhívás

Az ELTE BTK Művészettörténet Intézet
Péter András Közhasznú Alapítvány
Kuratóriuma
ÖSZTÖN - DÍJ

Pályázatot hirdet művészettörténészek részére
kutatási költségek térítésére.

Pályázni lehet bármilyen korszakba tartozó
művészettörténeti téma
nemzetközi színvonalú tudományos feldolgozására.

Az ösztöndíj összege: 250.000,- Ft
Benyújtási határidő: 2009. szeptember 1.

A pályázat benyújtásához szükséges:
szakmai önéletrajz, elérhetőség, kutatási terv,
publikációs jegyzék,

2 szakmai ajánlás, a tervezett kutatási költségek
megnevezése és összege.

A pályázatokat öttagú szakmai kuratórium
bírálja el.

Eredményhirdetés: szeptember 7-én.

Az ösztöndíj ünnepélyes átadása:
2009. szeptember 9-én, csütörtök/ 12 óra

Az ELTE BTK Művészettörténeti Intézetében,
1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8., I. em. 112.

A polifon népi örökségvédelem

XVI. Békési Népi Építészeti Tanácskozás

A nagy hagyományú békési népi építészeti tanácskozásorozat újabb összejövetelére kerül sor október 1-3 között. A Békés városában először 1977-ben megrendezett a népi építészettel foglalkozó tanácskozás 2006-ban úgy tűnt, hogy megszűnik, de ebbe nem mindenki nyugodott bele. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága Népi Építészeti Szakbizottsága – tagjainak, és a beérkező külső véleményeknek nyomására – belekezdett a következő előkészítésébe.

Az első pillanatra kissé szokatlan cím azt szándékozik visszaadni, hogy a népi építészeti örökség védelme a korábbi „egyszólamúság”, a közvetlen állami/hivatali gondoskodás után ma polifon. A helyi önkormányzatok, a civil kezdeményezések az új lehetőségeket és feladatokat szeretnék számba venni az október eleji tanácskozáson. – BMI –

Márciusi számunk MUSTRA rovatában a kiállítás témáiból válogatva közöltünk az Alsónyék – Kanizsa dűlőn végzett megelőző régészeti feltárásról egy rövid összefoglalót. Annyit, amennyi a kiállítás tablójának szövege volt. Terjedelmes pontosítást kaptunk. Közöljük. Íme:

Az M6 autópálya Tolna megyei szakaszának Alsónyék-Kanizsa-dűlő nevű lelőhelyén 2006-2007-ben (2006. május 15-december 21., 2007. január 17-november 29.) megelőző régészeti feltárást végeztünk a Tolna Megyei Múzeumok Igazgatóságának megbízásából, a MTA RI és az Archeosztráda Kft. együttműködésében (ásatásvezetők: Dr. Zalai-Gaál István és Osztás Anett).

A TO 010/B lelőhely a Tolnai Sárköz DNy-i részén helyezkedik el, Ny-ról a Szekszárdi-dombság, D-ről a Lajvér patak szabályozott medre, K-ről a Duna egykori széles ártéri síksága határolja.

A késő újkőkor öskörnyezeti viszonyainak megismerése céljából, az ásatás kezdete óta nagy gondot fordítottunk a különböző természettudományos vizsgálatok elvégzéséhez szükséges minták begyűjtésére. A környezetregészeti mintavételek szempontjából nagyon fontos volt az a körülmény, hogy a későbbi régészeti korok objektumai alig-alig érintették az egykori lengyeli környezetet (hiszen alig 10 %-ot tesznek ki az egyéb korszakok objektumai), továbbá, hogy pleisztocén korú patakok, medrek szelik át a területet.[1]

A feltárára kijelölt 38700 m²-ből a két ásatási szezon alatt 36783 m²-et kutattunk meg. Összesen közel 4200 régészeti jelenséget azonosítottunk. A régészeti objektumok előkerülésével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy jelentős hányaduk igen magasan, a humuszos talajrétegekben jelentkezett, így kezdtünk ezek nagy részét is megmenteni. A feltárt

és dokumentált objektumok több mint 90%-a a késő újkőkori lengyeli kultúra emlékműanyagát tartalmazta. Nem egészen 10 %-ot tesznek ki az ettől eltérő időszakok települési objektumai (korai neolitikum, középső bronzkor, késő bronzkor, vaskor).

A terület D-i részén felszínre kerültek olyan újkőkori objektumok, melyek a Starčevo-kultúrához kapcsolhatók. Feltételeken néhány temetkezést is ide sorolhatunk, de sírmellékletek hiányában pontos kormeghatározásukat természettudományos vizsgálatok eredményeitől várhatjuk. A Starčevo-kultúra népének megjelenése ezen a területen lényeges láncszemet jelent, mivel a DK-Dunántúl térségéből nem, illetve csak nagyon gyér ismeretekkel rendelkezünk ennek a korai időszaknak előfordulási helyeiről, emlékműanyagáról.

A környéken már jól ismert középső bronzkori, dunántúli mészbetétes kerámia kultúrájának létesítményei a feltárandó terület É-i, ÉK-i részére koncentráálódtak.

Néhány késő bronzkori (feltehetően halomsíros kultúra) objektum jelentkezett szintén az ásatási terület D-i részén, kizárólag gödrök formájában.

A kelta kor objektumai a terület egészén elszórtan jelentkeztek, ezek többsége földbe mélyített, téglalap alakú, kisméretű épület volt.

Az Örökségben megjelent cikkben (7. mondat vége) az szerepel, hogy a sírcsoportok az ártéri területen jelentkeztek.

Ez tévedés!!!! Az ártérre nem temetkeznek!!!!

Szöveg: Osztás Anett

Fotó: Bek Tamás, Skriba Pál

Légi fotó: Bertók Gábor

[1] A feldolgozását és az elemzést az SZTE Földtani és Őslénytani Tanszékének munkatársai, hallgatói végzik.

Vindus Melinda és Osztás Anett

Épített örökségünk számbavétele Bihar megyében

címmel jelent meg Dukrét Géza, a bihari helytörténeti irodalmat alapvető művel gazdagító könyve a közelmúltban Nagyváradon.

A szerző, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő Egyesület (PBMET) elnökeként, hosszú évek szívos munkájával gyűjtötte és gyűjti a terület épített örökségére vonatkozó adatokat. (Lásd: *ÖRÖKSÉG* 2008/9 és 2008/12-es számait.) „Meg kell ismernünk, azokat az objektumokat, amelyeket meg kell óvnunk a következő nemzedékek számára. A kötet célja – írta az előszóban a szerző – a védett építészeti emlékek mellett a műemlékeknek tekinthető épületek ismertetése is, amelyek nincsenek a hivatalos műemléklistán”.

A szerző arra törekedett, hogy a leírás alapján mindenki egyértelműen felismerhesse az épületeket. Az azonosítást a jó minőségben készített és köztük jellemző fotók segítik. A műemlékeket a települések betűrendjében sorolja fel, ami segítségül szolgál

az egy-egy település jelentős építményeivel, műemlékeivel megismerkedni szándékozó érdeklődőknek. Az egyes épületeket a műemlék eredeti rendeltetésének megfelelő sorrendben sorolja fel: név, a műemléklistán szereplő sor- és kódszáma vagy helye a településen belül, a római katolikus templomok esetében annak elnevezése. Ezt követi az épület rövid leírása s egy rövid építéstörténeti, stílusismertető elemzés, esetenként a mai használatra utaló megjegyzés, amely egyben utal a környezettel való kapcsolatra is.

A művet az épített örökségre vonatkozó gazdag könyvészet, az építéstörténetben járatanabb olvasók számára pedig a kötet végén a felhasznált építészeti szak kifejezések lajstroma egészíti ki.

(Kiadó: PBMET, 2009. 168 old. Europrint Nyomda.)

Az elmúlt hetekben meglódnulni látszik a hónapok óta egyhelyben álló, vagy csak éppen hogy haladó munka az EKF ügyében. A Tudásközpont helyszínén megkezdtek a sírok feltárását. Az eredetileg 79 milliárd forintból tervezett emblemikus épület – miután a tervező 4000 négyzetméterrel csökkentette az alapterületet – a 3 milliárddal kerül kevesebbe. Ebből a megtakarításból, valamint a Nagy Kiállítótér szerényebb változatának a Zsolnay Kulturális Negyedbe telepítéséből összesen 5,7 milliárdos plusz keletkezett.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Dél-dunántúli Irodája építési engedélyt adott a Zsolnay Kulturális Negyed kialakítására, illetve a Széchenyi tér és környezetének rehabilitációjára. Az engedélyeket a Hivatal – a beruházó Pécs MJV Önkormányzata kérésére – azonnal végrehajthatónak nyilvánította, tekintettel arra, hogy a végrehajtás késedelme jelentős vagy helyrehozhatatlan kárral járna. Így a munkákat akár már június elején megkezdhetnék volna, a beruházások kivitelezőjének kiválasztása azonban jelenleg még folyamatban van. Korszerű interaktív kiállítótérrel is gazdagodik jövőre Pécs. Nyolcszáz négyzetméteres felszín alatti szinttel bővítik a Széchenyi téren álló Régészeti Múzeum épületét, az udvart pedig üveggel fedik le. A 900 millió forintos beruházáshoz a Norvég Alap pályázatán nyertek pénzt.

A KÖH által kiadott feltárási engedély azonnal végrehajthatóvá nyilvánítását követően a Széchenyi téren is megkezdődött a feltárást megelőző régészeti feltárás. A munka május 29-én a Széchenyi teret körülvelő út dél-nyugati részét érintő szakaszon, a megyeháza előtt indult meg.

A régészek három ütemben 42 munkanap alatt végeznek a feltárással, a befejezés július közepére várható. A tér nyugati oldalán teljes forgalomkorlátozás mellett, a városháza előtt pedig szakaszos forgalomkorlátozással kezdődtek a Kulturális Örök-

seggvédelmi Szakszolgálat által végzett munkálatok. Május 29-től a tér középső átkötésétől lefelé tilos a parkolás, a délnyugati útszakaszon, a tér keleti oldalán pedig a megállás. A keleti oldalon a forgalom kétirányúvá vált, s megszűnt a tér déli oldalán a taxik parkolási lehetősége, valamint a Belvárosi templomtól délre lévő belső parkoló is. A Ciszterci közt lezárták és zsákutcává alakították át.

Június közepétől a régészeti feltárás a Nagy Lajos Gimnázium előtti területen folytatódik, egészen a Janus Pannonius utcai csomópontig. Lezárnak a tér nyugati oldalát, s teljesen megszüntetik a parkolást a dzsámi előtt és a dzsámitól nyugatra. Eközben a Palatinus mélygarázs megközelíthetőségének biztosítására kétirányú célforgalmat alakítanak ki a dzsámi keleti oldalán a mélygarázs bejáratáig.

Megszűnik a városháza előtti parkoló is, mivel annak északi részén az itt épülő szökőkút vízgépészeti aknájának területét tárják fel. Június közepén – várhatóan 2-3 napra – teljes közlekedési (áthajtási) tilalom lép életbe a városháza és a Művészetek Háza előtti területen, ekkor tárják fel a csapadécsatorna átkötésének nyomvonalát.

Június közepétől a Janus Pannonius utcai csomópont, illetve a Szepessy utca közlekedése szintén átalakul: a Janus Pannonius utcát nyugati, a Szepessy utcát északi irányból minősítik zsákutcává.

A régészeti feltárás II. ütemében felbontják a tér belsejének burkolatát azokon a pontokon ahol a szökőkutakhoz, illetve a fákhoz és egyéb közművezetékhez kapcsolódó alépítmények épülnek. Ez a munka várhatóan június közepétől párhuzamosan zajlik a városháza előtti feltárással. A munkák várhatóan egy hónapot vesznek igénybe.

A régészeti feltárás III. ütemében a Megye utca és a Szepessy utca területén végeznek majd feltárást a tervezett közművek nyomvonalai mentén. A munkákat a tervek szerint június második felében kezdik meg, befejezésük július közepére várható. ■

– yz –

Múzeumok Éjszakája – kastélyokban is

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága kastélyai különleges, éjszakába nyúló programokkal várják látogatóikat a Múzeumok Éjszakáján.

június 20-án Szabadkőműves Piknik – Dégen

A titokzatos szabadkőműves múltjáról nevezetes dégi Festetics-kastély évszázados szünet után ismét szabadkőműves összejövetel színhelye lesz. A Magyarországi Nagyoriens Szabadkőműves Nagypáholy és a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága éjszakába nyúló közös rendezvényére várja az érdeklődőket.

Találkozó és beszélgetés a szabadkőműves szervezet tagjaival.

Időkapszula földbe mélyesztése a kastély parkjában – Az időkapszulába a látogatók is elhelyezhetik üzeneteiket a 100 évvel későbbi utókornak. *Szent Iván éji máglyagyújtás*

„Édes Nostalgia“ a sütemények között, avagy a Megköstölhető Kiállítás a füzérradványi, Károlyi-kastélyban – 16.00-éjfélig

A kastélyszálló idejében felszolgált sütemények bemutatása és kóstolással egybekötött sütemény sütő verseny és kóstoló.

Károlyi huszár és miseruhák bemutatása; Tirpák Sándor festőművész kiállítása

A Mezőgazdasági Múzeum és az Északerdő Zrt, A Gróf Károlyi István vadásztársaság, Lesovits Miklós, Frankó Tamás trófea kiállítása. Rédei Zsolt magángyűjtő kiállítása. Archív fotók vetítése a kastélyról és a kastélyparkról – Alföldy Gábor magángyűjteményéből

Múzeumi Piknik Ozorán – 18.00-éjfélig

A Várudivaron: lampionkészítés gyerekekkel – solymász bemutató – tűzsonglőr bemutató

Éjszakai tárlatvezetés a Várban;

A Várkertben 18:00-20:00 Múzeumi Piknik és főzőverseny baráti társaságoknak, civil szervezeteknek és munkahelyi csoportoknak, majd 22:00 Közös tábor-tűzgyújtás és éjfélkor takarodó.

Karcag – Zádor-híd

Fotó: Tóth József

1983 óta nemzeti történelmi emlékhely a somogyvári bencés apátság

Fotó: MNG